

UDK: 230.111:22.012.

Pregledni članak

Primljeno: U prosincu 1998.

OTKRIVENJE I NADAHNUĆE

Peter M. van Bemmelen

SAŽETAK

Otkrivenje i nadahnuće

Da se živi Bog sam otkrio i nastavlja otkrivati ljudskome rodu, osnova je kršćanske vjere. Sveto pismo, Stari i Novi zavjet podjednako, izvještavaju o načinu na koji se Bog objavio u povijesti čovječanstva – posebice u povijesti Izraela, a konačno u osobi Isusa Krista. Bez ove božanske objave čovječanstvo bi propalo ne poznavajući pravi Božji karakter i volju, otuđeno od Njega grijehom i krivnjom.

U Svetom pismu stvaranje svijeta i veličanstvo, ljepota i obilje što ga nudi priroda tumači se kao očitovanje Božje slave, mudrosti i ljubavi ispunjene brigom za Njegova stvorenja. Teologija ovo očitovanje naziva općim otkrivenjem. Međutim, sadašnje stanje ljudskoga roda i ovoga svijeta ispunjenoga grijehom, poremećajima, nedaćama i smrću postavlja ozbiljna pitanja o mogućnosti istinske spoznaje Boga putem svijeta prirode ili ljudskog iskustva. Sveto pismo smatra da mudrost i znanje koje možemo steći iz ovih izvora samo po sebi nije dovoljno da nam pruži pravo razumijevanje Božjeg karaktera ljubavi i Njegove nakane da nas izbavi od grijeha i smrti.

Bog se u ovom teškom položaju odlučio osobno otkriti ljudima. Teološkim jezikom to se naziva posebnim otkrivenjem, ono je posebno zato što je otkriveno i zapisano u Svetome pismu. Potpuno svjesni različitih kritika upućenih na račun Biblije – etičkih, povijesnih, lingvističkih, znanstvenih, filozofskih i teoloških – odlučili smo usredotočiti se na tvrdnje koje su sami biblijski pisci izrekli o svojim spisima i spisima drugih, a posebno na Isusov odnos prema Svetome pismu i njegovoj uporabi. Proroci, apostoli i sam Isus prihvaćali su Sveta pisma kao pouzdanu i autoritativnu Božju riječ, danu Svetim Duhom na ljudskome jeziku. Otkrivenje i nadahnuće svakako su priznati kao božanske tajne; međutim, čak i naše ograničeno ljudsko razumijevanje ovih predmeta od presudnog je značenja za zrelu, razumnu kršćansku vjeru.

Ključne riječi: *Biblija, otkrivenje, nadahnuće*

SADRŽAJ

- I. Otkrivenje
 - A. Definicija
 - B. Biblijska terminologija
 - 1. Stari zavjet
 - 2. Novi zavjet
- II. Opće otkrivenje
 - A. Uvod i definicija
 - B. Načini općeg otkrivenja
 - 1. Priroda
 - 2. Ljudi
 - 3. Povijest
 - C. Prirodna teologija i spasenje neznabožaca
- III. Posebno otkrivenje
 - A. Uvod i definicija
 - B. Značajke posebnog otkrivenja
 - 1. Selektivnost kao značajka posebnog otkrivenja
 - 2. Otkupljenje kao značajka posebnog otkrivenja
 - 3. Prilagodba kao značajka posebnog otkrivenja
- IV. Biblijsko nadahnuće
 - A. Uvod: Problem definicije
 - B. Biblijsko gledište o nadahnuću
 - 1. Nadahnuće: Riječ ili koncept?
 - 2. Ljudski oblik Pisma
 - 3. Bogom udahnuti karakter Pisma
 - C. Način, središte i razmjer nadahnuća
 - 1. Način nadahnuća
 - 2. Središte nadahnuća
 - 3. Razmjer nadahnuća
 - D. Djelovanje nadahnuća
 - 1. Pismo kao živi Božji glas
 - 2. Autoritet Pisma
 - 3. Istinitost Pisma
 - 4. Jasnoća i dostatnost Pisma
- V. Praktične primjene
- VI. Povijesni pregled
 - A. Rana i srednjovjekovna Crkva
 - B. Reformacija i protureformacija
 - C. Racionalizam i prosvjetiteljstvo
 - D. Suvremeno doba
 - E. Adventističko razumijevanje
- VII. Literatura

I. Otkrivenje

A. Definicija

Imenica "otkrivenje" kao i glagol "otkriti" rabe se u teološkom kao i u svjetovnom govoru. Osnovno značenje ovoga glagola jest «skinuti pokrov», «otkriti nešto što je skriveno», «objaviti ono što je tajno ili nepoznato». Imenica se može odnositi na sam čin otkrivanja, ali i na ono što je otkriveno. U svakidašnjem govoru rabe se mnoge druge riječi za izražavanje iste misli: "objaviti", "iznijeti na vidjelo", "objelodaniti".

U odnosu na Božji čin otkrivanja samoga sebe i Njegove volje i nakane za ljudski rod, ove riječi dobivaju novu dubinu značenja. Bit božanskog otkrivanja može se sažeti iskazom da se Bog otkriva u riječima i djelima preko mnogo različitih sredstava, ali najpotpunije u osobi Isusa Krista. Božja je izričita nakana da preko ovog otkrivenja ljudi a upoznaju Njega i uspostave spasiteljski odnos koji će dovesti do vječne zajednice s Njim (Iv 17,3).

B. Biblijska terminologija

1. Stari zavjet

Naš prijevod Biblije služi se riječima "objava" i "otkrivenje", ali ne tako često kako bismo to očekivali. U engleskom prijevodu RSV (Revised Standard Version) glagol "otkriti" nalazimo 65 puta, od toga 28 puta u Starom zavjetu kao prijevod hebrejskog ili aramejskog glagola *gālāh* (osim u Post 41,25 gdje je preveden s hebrejskog glagola *nāgad*). Glagol *gālāh* izražava misao o otkrivanju nečega što je bilo pokriveno ili skriveno. Često se javlja samo u svjetovnom smislu (Ruta otkriva noge Boazu, Rut 3,4), kao i u tekstovima o božanskim otkrivenjima (Bog objavljuje Nabukodonozorov san u Dn 2,19). Imenica "otkrivenje" pojavljuje se dvaput u već navedenom engleskom prijevodu Staroga zavjeta kao prijevod oblika glagola *jārāh* i *gālāh* (Hab 2,19; 2 Sam 7,27). U Starom zavjetu uporaobljene su i druge riječi i izrazi kojima se opisuje božansko otkrivenje. Neki izrazi upućuju na njegovu povezanost sa slušanjem: "Riječ koju Jahve uputi proroku Jeremiji" (Jr 47,1); "Jahve reče Mojsiju" (Lev 19,1) ili često ponavljano: "Ovako govori Jahve" (Am 1,3). Takvi se izrazi javljaju stotine puta i pokazuju da je otkrivenje bilo povezano sa slušanjem.

U procesu Božjeg samootkrivenja bitno je i vizualno. Uporabljene su i glagoli kao što su *rāāh* (vidjeti, biti viđen, pojaviti se, učiniti da se vidi, pokazati) i *hāzāh* (vidjeti, vidjeti u vide-nju ili snu, promatrati) i imenice *rōēh* (vidjelac), *mar'eh* (pogled, pojava, vid), *hōzeh* (vidjelac) i *hāzōn* (vid). Druge, općenitije riječi koje imenuju spoznaju jesu *hāvāh* (objaviti, informirati), *yāda'* (znati, objaviti, razglasiti) i *nādag* (objaviti, izvijestiti, reći). Time nismo iscrpili popis, već pokazali raznolikost riječi koje opisuju različite načine na koje Bog komunicira s ljudima na Zemlji.

Studija svih biblijskih izraza vezanih uz otkrivenje pokazuje osvjedočenje biblijskih pisaca da su bili primatelji i vjesnici božanskog otkrivenja. U Starome zavjetu ova je svjesnost posebno istaknuta u spisima proroka, ali je nalazimo i na drugim mjestima. Kralj David, koga Pismo smatra "pomazanikom Boga Jakovljeva, pjevačem pjesama Izraelovih" (2 Sam 23,1.2), izražava

ovo osvjedočenje: "Jahvin duh govori po meni, njegova je riječ na mom jeziku." Salomonu mudrost dolazi kao dar obećan božanskim otkrivenjem i očitovanje je Božje mudrosti (1 Kr 3,5.14).

Pojmovi koji ukazuju na Božje otkrivenje uporabljani su i u određenim događajima koji se pripisuju Božjem djelovanju ili intervenciji. Noi je Bog objavio: "Ja ću, evo, pustiti potop" (Post 6,17) i uputio ga da sagradi korablu kako bi se on i njegova obitelj mogli spasiti. Bog je Mojsiju i Aronu dao moć da čine znakove kako bi Izrael povjerovao da se Bog javio Mojsiju i uputio ih da narod izvede iz Egipta (Izl 4,1-9.27-31). Drugom prigodom Bog se poslužio snažnom olujom i utrobom divovske ribe da potakne odbjeglog proroka na ispunjenje zadaće koju mu je povjerio (Jon 14-3,3). Takvim božanskim postupcima ili intervencijama obično su prethodila ili ih pratila otkrivenja s objašnjenjem. Amos izjavljuje: "Ništa ne čini Jahve Gospod a da osnove svoje ne otkrije slugama svojim prorocima." (Am 3,7) Prema Starome zavjetu u Božjem postupanju s ljudima riječi i djela idu zajedno.

Često spominjanje proroka, viđenja, snova, znakova i čuda u Starome zavjetu dokaz je Božje dosljedne želje da se otkrije preko sredstava koja je On izabrao. Osobno javljanje Boga Abrahamu, Izaku, Jakovu i Mojsiju – takozvana teofanija ili Božja javljanja – i Njegova u oblak zavijena prisutnost tijekom izlaska iz Egipta trebali su pokazati Njegovu nakanu ljubavi da uspostavi poseban savezni odnos s Abrahamom i njegovim potomcima kako bi preko Izraela mogao otkriti sebe, svoju volju, svoje spasenje i svoj milostivi karakter svim ljudima (Post 12,1-3; 22,15-18; 26,1-5; 28,10-15; Izl 19,1-6).

U Poslanici Hebrejima čitav proces božanskog otkrivenja u Starome zavjetu sažet je ovim riječima: "Bog koji je nekoć u mnogo navrata i na mnogo načina govorio ocima po prorocima." (Heb 1,1) Ova izjava ističe nadmoć Božjeg govorenja preko proroka. Međutim, ona božansko otkrivenje ne ograničava na svjedočenje proroka.

Uobičajena starozavjetna riječ za proroka je *nābī'*, a javlja se više od tristo puta. Njezino je podrijetlo nepoznato, ali većina stručnjaka smatra da ima pasivan – "onaj koji je pozvan" – i aktivan smisao – "sazivatelj, govornik". Prvi ističe božansko podrijetlo proročke službe, dok drugi naglašava prorokovu zadaću glasnogovornika ili Božjih usta. Ovo drugo značenje ilustrirano je imenovanjem Arona kao Mojsijeva glasnogovornika Izraelu i faraonu. Bog je rekao Mojsiju: "Vidi! Faraonu ću te metnuti kao božanstvo; tvoj brat Aron bit će tvoj prorok. Ti kazuj sve što ti naređujem, a tvoj brat Aron neka faraonu ponovi da pusti Izraelce te odu iz njegove zemlje." (Izl 7,1.2; usp. 4,10-16)

Drugi su izrazi uporabljani za proroke. Kad je Šaul tražio izgubljene magarice, njegov sluga predložio je da pođu "čovjeku Božjem" u obližnjem gradu. Ovaj čovjek Božji nazvan je i "vidjelac" (*ro'eh*), s tim što je ova riječ istoznačna s riječju "prorok" (1 Sam 9,9). Ovaj paralelizam nalazimo i na drugim mjestima s riječju *ozeħ* (vidjelac) u 2. Samuelovoj 24,11; 2. O kraljevima 17,13; Izaija 29,10; iz praktičnih razloga obje ove hebrejske riječi i *nābī'* su sinonimi.

Ne samo što su proroci usmeno objavljivali Gospodnju riječ, već su i napisali mnogo toga što im je bilo otkriveno, bilo na božansku zapovijed ili na poticaj Svetoga Duha. Prvi poznati prorok koji je pisao bio je Mojsije; napisao je knjigu koja je nama danas poznata kao Tora ili Zakon (Još 8,31; Lk 24,44). I poslije je Sveti Duh pokretao proroke da napišu svoje poruke. Gospodin je rekao Jeremiji: "Uzmi svitak i zapiši na nj sve riječi koje ti kazah." (Jr 36,2) Za njih

je Daniel rekao da je to riječ “koju Jahve uputi proroku Jeremiji” (Dn 9,2).

Gospodnja riječ koju su zapisali Mojsije i proroci postala je značajno sredstvo kojim je Bog otkrivao sebe i svoje nakane za Izrael i narode. Božanska je namjera bila da ove knjige čitaju i slušaju budući naraštaji kako bi ljudi mogli upoznati Boga kao svojeg Spasitelja i Kralja. Poslušnošću Njegovoj riječi oni će primiti blagoslove (Pnz 4,5-8; Još 1,8; Ps 1,1-3); bit će upozoreni na strašne posljedice odvratanja od Boga (Pnz 31,26-29; Iz 30,8-14).

Dugo nakon što je utihnulo snažan glas proroka, živi Božji glas još uvijek je govorio preko njihovih spisa. Na ove se spise nesumnjivo mogu primijeniti ranije zapisane riječi: “Što je sakriveno, pripada Jahvi, Bogu našem, a objava nama i sinovima našim zauvijek, da vršimo sve riječi ovoga Zakona.” (Pnz 29,28; vidi *Spiritual Gifts*, IV)

2. Novi zavjet

Novi se zavjet također služi različitim riječima da iznese misao o božanskom otkrivenju. Najčešće su glagol *apokalyptō* (otkriti) i imenica *apokalypsis*. Ove se riječi uglavnom koriste u religioznom kontekstu i odnose se na otkrivenja kao što je Božja pravednost i gnjev (Rim 1,17.18), drugi Kristov dolazak (1 Kor 1,7; 1 Pt 1,13), dolazak antikrista (2 Sol 2,3), poznavanje ljudskih misli (Lk 12,2) ili Isusovo otkrivenje Ivanu (Otk 1,1). Uporabljena je i riječ *phanareōō*, “očitovati ili objaviti” (Rim 16,26). Druge riječi koje ukazuju na božansko otkrivenje jesu *gnōrizō* (priopćiti, Ef 1,9), *deiknymi* (pokazati, Iv 5,20), *epiphainō* (pojavit se, pokazati se, Lk 1,79) i *chrēmatisō* (otkriti, Mt 2,12.22).

Premda se u Novome zavjetu ne javljaju tipični starozavjetni izrazi kao što su “i dođe mi riječ Jahvina” ili “ovako govori Jahve”, Novi zavjet ne niječe različite načine božanskog otkrivenja ljudima. Bog je s Josipom komunicirao preko snova (Mt 1,20; 2,12.13.19.22). Svećenik Zaharija (Lk 1,22), Ananija iz Damaska (Dj 9,10), stotnik Kornelije (Dj 10,3) i apostol Petar (Dj 11,5) primali su viđenja. Pavao govori o opasnosti oholosti “zbog obilja objava” (2 Kor 12,7) koje je očito primao u različitim prilikama tijekom svoje službe (Dj 16,9.10; 18,9.10; 26,19; 27,23.24; 2 Kor 12,1-4; Gal 2,1.2).

U Novom zavjetu terminologija otkrivenja usredotočena je na Isusa Krista. Ivan Krstitelj je posvjedočio: “Ali sam zato došao krstiti vodom da ga objavim Izraelu.” (Iv 1,31) Apostol Ivan predstavlja Isusa kao “Riječ”, jedinog Sina koji je došao od Oca, koji “tijelom postade” (JB) i koji “ga je objavio” (Iv 1,1.14.18). Matej nam kaže da “nitko ne pozna Oca nego Sin i onaj komu Sin htjedne objaviti” (Mt 11,27). Božje otkrivenje u viđenjima, snovima i proročkim objavama došlo je do svojeg vrhunca i ispunjenja u utjelovljenju Sina. Zato Poslanica Hebrejima počinje veličanstvenim sažetkom: “Bog koji je nekoć u mnogo navrata i na mnogo načina govorio ocima po prorocima, na kraju, to jest u ovo vrijeme, govorio nam je po Sinu ... koji je odsjev njegova sjaja i otisak njegove biti.” (Heb 1,1-3) Krist je Bog otkriven u ljudskom obliku; stoga je mogao izgovoriti riječi koje ne bi odgovarale drugim ljudskim usnama: “Tko je vidio mene, vidio je i Oca.” (Iv 14,9)

I Pavao se služi nizom izraza koji se odnose na otkrivenje, pa možda više nego drugi prikazuje Krista kao najpotpunije Božje otkrivenje. Evanđelje koje propovijeda Pavao nije primio od čovjeka, “već objavom Isusa Krista” (Gal 1,12). Dok je proganjao kršćane, njemu se na putu

za Damask ukazao raspeti i uskrsnuti Krist (Dj 9,1-9). Njemu je Kristova tajna objavljena otkrivenjem; ona "u prošlim vremenima nije bila saopćena ljudima kako ju je sada Duh objavio njegovim svetim apostolima i prorocima" (Ef 3,5). Za otkrivenje Isusa Krista od presudnog je značenja uloga Svetoga Duha; u tome se Pavao savršeno slaže s cijelim Novim zavjetom (Iv 14,26; 15,26; 16,13.14; 1 Pt 1,10-12).

Dok objavljuje Radosnu vijest o Kristovom utjelovljenju, smrti i uskrsnuću, Pavao ovo otkrivenje i njegovu objavu tijesno povezuje sa Starim zavjetom (Rim 1,1-3; 16,25.26; 1 Kor 15,3.4; 2 Tim 3,14.15). I ovo je u potpunom skladu s Isusovim razumijevanjem i uporabom Pisma, prije kao i nakon Njegova uskrsnuća (Lk 22,37; 24,25-27.44-47; Iv 5,39-47).

Sveto pismo ima bitnu ulogu u božanskom samootkrivenju: Krist je otkriven u cijelome Svetom pismu. Dinamični glas apostola može slično glasu drevnih proroka zašutjeti, ali će Sveti Duh i dalje govoriti preko njihovih spisa i objaviti tajnu Isusa Krista svim narodima i svim naraštajima dokle ponovno ne dođe.

II. Opće otkrivenje

A. Uvod i definicija

Jezik kojim je opisano otkrivenje najčešće se odnosi na ljude. No Biblija se služi takvim jezikom i kad govori o pojavama u prirodi. Izrazi kao što su "nebesa slavu Božju kazuju" (Ps 19,2) pokazuju da se Bog otkriva i preko onoga što je stvorio. Za opis ovoga koncepta rabe se različiti izrazi; međutim, vjerojatno je najčešći "opće otkrivenje". Biblija ne samo što govori o otkrivenju u prirodi (Ps 19,2-5; Rim 1,19-23), već ukazuje i na unutarnju svjesnost o Bogu u ljudskoj svijesti. Pisac Propovjednika tvrdi da je Bog "dopustio čovjeku uvid u vjekove" (Prop 3,11), dok apostol Pavao govori o neznabošcima koji "dokazuju da ono što propisuje Zakon stoji upisano u njihovim srcima, o čemu zajedno s tim daje svjedočanstvo njihova savjest" (Rim 2,15). Moralna odgovornost, sveopća svijest o razlici između dobra i zla, o onomu što je ispravno i onomu što je neispravno, smatra se Božjim očitovanjem u ljudskoj svijesti.

Opće otkrivenje može se definirati kao sveopće Božje otkrivenje, dostupno svim ljudskim bićima bilo gdje, koje Boga prikazuje kao Stvoritelja, Održavatelja i Gospodara cijelog svemira. Što se tiče ljudskog roda, ovo je opće otkrivenje vanjsko i unutarnje; ono je i neizbježno. Kamo god se okrenuli, mi se suočavamo s Božjom rukotvorinom i na kraju s Božjom prisutnošću, kako je to Pavao objavio filozofima u Ateni: "Po njemu, naime, živimo, mičemo se i jesmo." (Dj 17,28)

U odnosu na opće otkrivenje pojavljuju se različita pitanja. Jedno od najvažnijih jest osigurava li opće otkrivenje potrebne elemente za razumsku spoznaju Boga, što bi bila prirodna teologija. Kakva slika o Bogu može proisteći iz prevladavajuće prisutnosti zla, patnje, izopačenosti, uništenja i smrti? Drugo je važno pitanje, posebice u okviru sve glasnijeg vjerskog pluralizma, osigurava li opće otkrivenje spasiteljsku spoznaju Boga? Imaju li spoznaju o Bogu sljedbenici bilo koje ili svih religija i svjetonazora uz judeo-kršćansku tradiciju, i ako je imaju, jesu li potrebne kršćanske misije? Je li se Bog otkrio univerzalno, tako da svaka religija vodi spasiteljskoj spoznaji Boga?

Da bismo mogli odgovoriti na ova pitanja, moramo razumjeti situaciju u kojoj se nalazi

ljudski rod. Prema Bibliji, na kraju stvaranja “vidje Bog sve što je učinio, i bijaše veoma dobro” (Post 1,31). Ovo “veoma dobro” uključuje i prvi ljudski par kojega je Bog stvorio na svoju sliku. U njima nije bilo nesavršenstva – ni duhovnog, ni moralnog, ni umnog ni tjelesnog. Prema riječima u Propovjedniku 7,29 “Bog stvori čovjeka dobra” (DK). Na nesreću, ovo savršenstvo nije bilo dugog vijeka. Prema Postanku 3, Adam i Eva pokazali su nepovjerenje i neposluh. Posljedice su bile radikalne. Ljubav i poštovanje nadomješteni su stidom i strahom. Opterećen osjećajem krivnje, bračni par se na približavanje Stvoritelja sakrio. Otad su zlo, patnje i smrt gola stvarnost koju ne možemo nijekati niti izbjeći. Svijet više nije “veoma dobar”. Prema apostolu Pavlu “sva stvorenja zajedno uzdišu” (Rim 8,22). Ljudi su “podvrgnuti ropstvu strahom od smrti” (Heb 2,15). Budući da su se otuđili od Boga, oni teško primaju i tumače Božje otkrivenje. Još teže im je na to otkrivenje odgovoriti u ljubavi i vjeri. (Vidi Grijeih, III. B. 1-3; Čovjek, II. A, B)

B. Načini općeg otkrivenja

Općenito govoreći, razlikujemo tri glavna načina općeg otkrivenja: prirodu, ljudi i povijest. Dok Sveto pismo opravdava ovu podjelu, kršćani se ne slažu u pogledu stupnja u kojem se otkrivenje prenosi preko svakoga od njih.

1. Priroda

Biblijski se pisci često pozivaju na prirodne pojave kao otkrivenje Boga i Njegovih osobina. Sve u svemiru u kojemu živimo manifestacija je božanske slave i mudrosti. Nekoliko psalama slavi Boga kao Stvoritelja neba i zemlje koji stalno održava sva svoja djela i brine se za potrebe svega živog, uključujući i ljudske sinove (Ps 82-5; 19,2-7; 33,1-9; 104,1-35; 136,1-9). Ovi psalmi hvale, predviđeni za zajednicu vjere, pokazuju da su djela stvaranja otkrivenje Božjeg veličanstva i brige iz ljubavi. Mnogi drugi dijelovi Staroga zavjeta, posebice Job i Izaija, prenose istu poruku. Izazovna pitanja u Izaiji 40,12-31 ukazuju na svemogućeg, a opet nježnog Stvoritelja i Gospodina.

Da bi ilustrirao duhovne istine, Isus je često usmjeravao pozornost svojih slušatelja na prirodu. Ptice nebeske i poljski ljiljani pokazuju da se Bog brine za najskromnija stvorenja, a Isus pita: “Zar vi niste mnogo vredniji od njih?” (Mt 6,26) Bog čini da “sunce izlazi nad zlima i dobrima, i da kiša pada pravednima i nepravednima” (Mt 5,44.45). Druge pouke iz prirode služe se dobrim stablom koje rađa dobri rod i zlim stablom koje rađa zli rod – lažne proroke (Mt 7,15-20). U skladu s Postankom 3, Isus naučava da priroda otkriva postojanje dobra i zla.

Međutim, prirodne pojave pružaju nam dvojaku sliku o dobru i zlu. Osim toga, zla priroda ponekad postaje oruđem božanskog suda. Najveća “elementarna katastrofa” koja je pogodila ovaj svijet bila je sveopći potop u Noino vrijeme. Prema Postanku 6–8, to je bio Božji odgovor na upornu zloću stanovnika pretpotopnog svijeta. Biblija često prikazuje razorne sile u prirodi kao izlivanje božanskoga gnjeva na ljudski grijeh (deset zala koja su pogodila Egipat, Izl 7,1–12,32; katastrofalna suša u vrijeme Ahaba i Izebele, 1 Kr 17,1; ili oluja koja je zaprijetila brodu kojim je Jona pokušao pobjeći, Jon 1,1-16). Sve je to prikazano kao božanski odgovor na čovjekovu pobunu, otpad i neposlušnost. I premda Sveto pismo u Jobu 1 i 2 pokazuje da elementarne katastrofe mogu biti posljedica sotonskog djelovanja, one se na kraju uvijek pripisuju Bogu. U vezi s nesrećama koje su snašle Joba, Bog je rekao Sotoni kako ga je uzalud “izazvao da ga” upropasti (Job 2,3).

Pavao potvrđuje da je priroda jedan od načina božanskog otkrivenja. Boga se, kaže on, jasno može vidjeti u onome što je stvorio (Rim 1,20). Prema Svetome pismu, priroda pokazuje božansku slavu, mudrost i skrb. Međutim, u raspadanju, bolesti, katastrofama i smrti, tako prisutnima u ovome grešnom svijetu, priroda također pokazuje posljedice pada u grijeh. Svakodnevno se vidi Božja skrb, ali se isto tako vidi Božji sud nad ljudskim grijehom. Da bismo razumjeli predmet prirodne teologije, moramo držati na umu oba aspekta.

2. Ljudi

Ljudi još jedan način općeg otkrivenja. Čak i u svojem palom stanju ona nose oznake svojeg božanskog podrijetla (Post 1,26.27). Kad je promatrao Božja veličanstvena djela, David je uskliknuo: “Pa što je čovjek da ga se spominješ?” Zatim je na svoje pitanje odgovorio tvrdnjom da ga je Bog okrunio slavom i sjajem (Ps 8,5.6).

Sveto pismo najozbiljnije tvrdi da ljudi imaju intuitivnu spoznaju Boga. Od samog početka naslućuju spoznaju o Njegovom postojanju: “U početku stvori Bog nebo i zemlju.” (Post 1,1) Apostol Pavao je u Ateni tvrdio da Bog “nije daleko ni od jednoga od nas” i ovu tvrdnju potkrijepio citiranjem kretskog pjesnika Epimenida (6. st. pr. Kr.): “Po njemu, naime, živimo, mičemo se i jesmo.” (Dj 17,27.28) Pa ipak, unatoč ovoj intuitivnoj svjesnosti, za ove je mudre ljude “Bog, Stvoritelj svijeta i svega što je u njemu” bio nepoznati Bog (rr. 23.24).

Biblija također ukazuje na glas savjesti kao očitovanje Boga. Glavna je zadaća savjesti poticanje da činimo pravo i izbjegavamo zlo. Ona također izriče sud. Ova je sposobnost sveopći fenomen, premda se njezino djelovanje razlikuje od osobe do osobe. Prema Novome zavjetu, glasu savjesti možemo se oduprijeti i čak ga potisnuti (1 Tim 4,2; Tit 1,15).

Ljudski razum prikazan je kao sredstvo pomoću kojeg se može steći prava spoznaja o Bogu. Neki, osobito racionalisti i deisti, otišli su tako daleko da su tvrdili kako je svjetlo razuma sasvim dovoljno da spoznamo Boga, Njegove značajke i Njegovu volju, a da nadnaravno otkrivenje nije nužno. Razum ima presudnu ulogu u primanju i razumijevanju otkrivenja i shvaćanju božanske istine, ali ih on ne stvara. Ovu je činjenicu odavno izrekao Sofar u svojem pitanju upućenom Jobu: “Možeš li dubine Božje proniknuti, dokučiti savršenstvo Svesilnoga? Od neba je više: što još da učiniš?” (Job 11,7.8) Pavao primjećuje da razumom i mudročću svijet nije spoznao Boga (1 Kor 1,21). Biblija ne prikazuje autonomni ljudski razum kao izvor prave spoznaje Boga.

3. Povijest

I povijest mnogi smatraju načinom općeg otkrivenja. Sveto pismo prikazuje Boga kao Gospodara povijesti kao i prirode. Prema riječima proroka Daniela “on mijenja doba i vremena, ruši i postavlja kraljeve” (Dn 2,21). Proročki i povijesni biblijski izvještaji dosljedno prikazuju Boga kako upravlja poslovima naroda i sudi njima i njihovim upravljačima (Post 6,6.7; 11,7-9; 18,16-19,25; Jr 18,7-11; Am 1,3-2,16). Pavao je pred mudracima na Areopagu objavio da je Bog “izveo sav ljudski rod od jednoga čovjeka i nastanio ga po svoj površini zemaljskoj, pošto je ljudima odredio ustaljena godišnja doba i međe postojbine njihove” (Dj 17,26).

No bez posebnog božanskog prosvjetljenja u tumačenju promjenjivog toka povijesti, ljudi ma je s obzirom na kratkoću života teško zamijetiti božansku ruku u zbnjujućoj panorami po-

vijesnih događaja. Samo u svjetlu Svetoga pisma mi možemo slijediti djelovanje Božje nakane za spasenje grešnika, prvo u povijesti Izraela, a onda u životu, smrti i uskrsnuću Isusa Krista i u naviještanju Evanđelja u apostolskoj Crkvi (Mt 24,1-14; Dj 7,1-53; 20,34-43; 13,16-41; 17,22-31; Ef 1,3-3,13). Biblija daje značenje i svrhu cjelokupnoj ljudskoj povijesti, ali se značenje i svrha ne mogu otkriti bez Svetoga pisma. Premda je povijest jedan od načina božanskog otkrivenja, ono se može prepoznati jedino kad sâm Bog omogući božansko tumačenje njezinih događaja.

Dokazi koji su izneseni u ovom pregledu prirode, ljudi i povijesti, snažno ukazuju na to da su ove pojave sredstva Božjeg otkrivenja. Ali to otkrivenje samo za sebe nije dovoljan izvor za prirodnu teologiju. Ono ne daje spoznaju o Bogu koja može pružiti sigurnost, mir i pomirenje s Bogom. (Vidi Bog, I. B.)

C. Prirodna teologija i spasenje neznabožaca

Stoljećima su istraživači Biblije raspravljali o tome može li se prava spoznaja o Bogu izvesti iz svijeta prirode i logičkog prosuđivanja. Razumskim su prosuđivanjem stari grčki filozofi došli do zaključka da postoji univerzalni razum (grčki *logos*) kojega su nazvali Bog (grčki *theos*). Ovo filozofsko znanje o Bogu nazvano je "teologija", znanje o Bogu utemeljeno na razumu. Također su je nazvali prirodna teologija da bi je razlikovali od mitske teologije, znanja o bogovima. Premda je ova prirodna teologija navela grčke filozofe da se kritički odnose prema svojoj drevnoj mitologiji, ona ih nije odvratila od obožavanja mnogih bogova i potaknula na štovanje jednoga pravoga Boga.

Apostol Pavao nikada ne rabi riječ "teologija". Međutim, njegovi spisi pokazuju da je ne samo bio upoznat s prirodnom teologijom Grka, već i da je bio osvjedočen u njezinu nedostatnost da ljude vodi k spasonosnoj spoznaji Boga. Pavao tvrdi da "Grci traže mudrost", ali ukazuje na nedjelotvornost njihove mudrosti, jer "svijet svojom mudrošću nije upoznao Boga" (1 Kor 1,22.21).

Pavao je vjerovao da stvaranje otkriva Boga, ali i da je spoznaja koju ono donosi potisnuto ljudskim umovima zamračenim nevjerom, nepovjerenjem, krivnjom i neznanjem (Rim 1,19-21). Mudrost koju stječu oni koji su neprosvijetljeni Božjim Duhom, vodi u idolatriju, a ne u štovanje pravoga Boga. Apostol je istaknuo da su ljudi "istinu Božju zamijenili lažju te se klanjali i iskazivali štovanje stvorenju mjesto Stvoritelju" (r. 25). Konačni rezultat bio je iskvareno idolopoklonstvo, rasprostranjeni nemoral i odvratni zločini (rr. 22-32; usp. Ef 4,17-19).

Drugo pitanje koje je izazvalo mnoge rasprave bilo je mogu li se neznabošci spasiti Božjim otkrivenjem preko prirode, savjesti i povijesti. Prema Bibliji, prava spoznaja o Bogu može se steći samo preko stvaranja i providnosti, kada se čovjekov um i srce, kao odgovor na milostivo djelovanje Svetoga Duha, preobraze i potaknu duhovno razumijevanje. Sveto pismo tijesno povezuje preobražavajuće djelovanje Duha s objavom Božje riječi, Evanđelja o spasenju po Isusu Kristu (Dj 2,38.39; 10,42-44; 11,15-18; Gal 3,1-5; 1 Pt 1,10-12). Spasenje dolazi samo po Kristu, kako je to posvjedočio sâm Isus: "Ja sam put, istina i život. ... Nitko ne dolazi k Ocu osim po meni." (Iv 14,6) Zbog toga je Isus rekao učenicima: "Idite po svem svijetu i propovijedajte Radosnu vijest svakom stvorenju! Tko bude vjerovao i pokrstio se, spasit će se; tko ne bude vjerovao, osudit će se." (Mk 16,15.16; usp. Mt 28,18-20; Rim 10,9-17; 1 Tim 2,3-7)

Svakako da "svjetlo istinito, koje rasvjetljuje svakoga čovjeka" (Iv 1,9) može prodrijeti čak i tamo gdje je Sveto pismo nepoznato. Osim toga, Pavao govori o neznabošcima "koji nemaju Zakona", pa ipak, "vođeni naravljju" vrše propise Zakona i time "dokazuju da ono što propisuje Zakon stoji upisano u njihovim srcima" (Rim 2,14.15). Ove tvrdnje pokazuju da Sveti Duh može izvršiti preobrazbu čak i tamo gdje ljudski glas nije objavio riječ Evanđelja, no one ne kažu da je spasenje moguće bez Isusa Krista. One ne nagovještaju da su nekršćanske religije alternativni putovi za stjecanje spasonosne spoznaje o Bogu. (Vidi Bog, VII. C. 5.)

III. Posebno otkrivenje

A. Uvod i definicija

Odvraćanje od Boga uvijek je donosilo tragične posljedice. Ljudska bića, otuđena od Boga grijehom, krivnjom, stidom i strahom, iskrivila su i ugušila spoznaju o Bogu kako se očitovala u prirodi i ljudskoj savjesti. Cijela je zemlja, a posebno sva živa bića – biljke, životinje i ljudi – postala podložna propadanju, bolesti i na kraju smrti. U ovakvom stanju ljudskom rodu je krajnje potrebno novo otkrivenje Boga koje će ne samo obnoviti raskinut odnos između Boga i čovjeka, nego na kraju cijeli svemir vratiti u sklad s Bogom. Kršćani drže da je Bog dao takvo otkrivenje kad nam je "sa svom mudrošću i razumijevanjem" priopćio "tajnu svoje volje, prema onom što je prije u njemu [Kristu] odlučio" (Ef 1,9.10).

Za ovo se otkrivenje često kaže da je posebno, nasuprot općem otkrivenju. Dok je opće otkrivenje univerzalno, dostupno svim ljudima ma gdje bili, posebno je otkrivenje upućeno određenim ljudima i nije odmah svima dostupno. Dok je preko općeg otkrivenja Bog poznat kao Stvoritelj, Održavatelj i Gospodar svemira, On se u posebnom otkrivenju otkriva na osoban način kako bi izbavio čovječanstvo od grijeha i svijet pomirio sa sobom.

Središte i srž posebnog otkrivenja je Isus Krist kao osoba, Bog u ljudskome tijelu (1 Tim 3,16; Iv 1,14.18). U svojem javljanju u ljudskom obliku na Zemlji, Božji Sin se podredio ograničenjima ljudske naravi: "od žene bi rođen, Zakonu podložan" (Gal 4,4 – JB). Postao je tijelo, Isus, tesar iz Nazareta, Židov koji je živio oko trideset tri godine u Palestini, koji je umro na križu izvan Jeruzalema pod upraviteljem Poncijem Pilatom, ustao iz groba i uzašao svome Ocu. Bog nikad nije namjeravao da ovo otkrivenje dođe ljudskome rodu kao grom s vedrog neba. Naprotiv, od trenutka kad su naši praroditelji pali u grijeh, Bog je počeo otkrivati svoju namjeru da nas spasi preko obećanog sjemena ili ženina potomstva. Tisuće godina Bog se otkrivao preko oruđa po svojem izboru, posebno preko patrijarhâ i prorokâ, da ljudsku obitelj pripremi za najveće otkrivenje, utjelovljenje Božjega Sina. Čitava povijest ove pripreme spada u područje posebnog otkrivenja. (Vidi Krist, I–III.)

Bog se pobrinuo ne samo za otkrivenja očekivanja, već i za potvrdna svjedočanstva. Između svojih učenika Isus je izabrao dvanaest apostola da svjedoče o Njegovom životu, smrti i uskrsnuću, da budu očevici vrhunskog otkrivenja Boga (Dj 1,21.22; 1 Iv 1,1-3). S obzirom na njihov jedinstveni poziv i autoritet kao vjesnika božanskog otkrivenja, Pavao je mogao reći da je Crkva nazidana "na pravom temelju – na apostolima i prorocima, a zaglavni je kamen sam Krist Isus" (Ef 2,20).

Ovaj složeni dinamični proces božanskog otkrivenja – u povijesti Izraela; u životu, smrti i uskrsnuću Isusa Krista i u apostolskom svjedočenju tog vrhunskog događaja – ne bi bio od

koristi za kasnije naraštaje da nije bio sačuvan i njima prenesen na pouzdan, autoritativan i uvjerljiv način. Pod utjecajem i vodstvom Svetoga Duha proroci i apostoli nisu samo objavili, već i zapisali ono što im je Bog otkrio. Pod rukom vodiljom božanske providnosti njihovi su spisi na kraju sabrani u obliku Staroga i Novoga zavjeta.

Sveta pisma, kao zapis o posebnom otkrivenju, postala su bitni čimbenik u procesu božanskog otkrivenja. Premda poistovjećivanje posebnog otkrivenja sa Svetim pismom ne pokazuje u potpunosti složenost procesa otkrivenja, Pisma ostvaruju vrlo važnu ulogu u tom procesu. Prema biblijskim piscima Pisma dolaze k nama kao Božja riječ. Toga su osvjedočenja bili proroci i apostoli, pa i sam Gospodin Isus (vidi Dn 9,2; Mt 4,4; Mk 7,13; Heb 4,12). Spoznaja jedinog pravoga Boga kako je otkriven u Isusu Kristu, iznesena je u Svetom pismu pod prosvjetljenjem Svetoga Duha.

Posebno je otkrivenje čitav proces kojim je Bog otkrio sebe i svoje otkupiteljske namjere za ljudski rod Izraelu i preko njega prorocima i apostolima, a konačno u Isusu Kristu. Ono je također sredstvo kojim se On nastavlja otkrivati preko Svetoga pisma pod prosvjetljujućom i osvjeđavajućom silom Svetoga Duha i preko naviještanja Crkve svim narodima na Zemlji. U srcu je ovog procesa veliki otkupiteljski čin utjelovljenja Božjega Sina koji svojim životom, smrću, uskrsnućem i posredovanjem izbavlja od grijeha sve koji vjeruju u Njega i u njima obnavlja pravu spoznaju o Bogu.

U najdubljem smislu proces otkrivenja i otkupljenja je jedno jer im je središte Isus Krist. Oba će donijeti konačni plod kad se Krist vrati i otkrije u punini svoje slave, kad svojem narodu udijeli besmrtnost i dovede ga pred Oca. Čak i nakon toga tajne otkupiteljskog otkrivenja nastavljat će pobuđivati otkupljene na najdublju zahvalnost i poticati ih na najozbiljnije proučavanje. Pavao lijepo kaže: "Sad vidimo u ogledalu, nejasno, a onda ćemo licem u lice. Sad nesavršeno poznajem, a onda ću savršeno spoznati kao što sam spoznat." (1 Kor 13,12)

B. Značajke posebnog otkrivenja

Posebno otkrivenje prepoznaje se po njegovim posebnim značajkama: (1) Posebno je otkrivenje selektivno; Bog komunicira s određenim ljudima kao Osoba s osobom sa svime što takva komunikacija podrazumijeva. (2) Posebno otkrivenje je otkupiteljsko; primarni je cilj posebnog otkrivenja grešnik kojega Bog želi spasiti i obnoviti. (3) Posebno otkrivenje je prilagodljivo; obilježeno je božanskom milošću ili prilagodbom čovjekovoj razini. Ova je značajka nerazdruživo povezana s prethodnima i kulminira u utjelovljenju Božjeg Sina.

1. Selektivnost kao značajka posebnog otkrivenja

U otkrivanju samoga sebe čovječanstvu Bog je birao posebne osobe preko kojih je objavio svoj karakter i volju. Izabrao je Abrahama i s njime sklopio savez, uz obećanje potomaka i blagoslova (Post 12,1-3; 22,15-18). To se zavjetno obećanje počelo ostvarivati rođenjem Izaka. Njemu i Jakovu, njegovu sinu, Bog je ponovio i potvrdio prvotno obećanje (Post 26,1-5; 28,12-15).

Bog se ovim patrijarsima javlja u takozvanim teofanijama (pojavcima Boga). Iz izvještaja u Postanku saznajemo da se Jahve "javi", odnosno "ukaza" Abram (Post 12,7; 17,1) i njegovim potomcima (Post 26,2; 35,9). Bog im se također objavio u viđenjima i snovima (vidi Post 15,1;

28,12; 31,10.11; 46,2). U posebnoj teofaniji Jakov, otac dvanaest plemena, borio se s Bogom i primio božanski blagoslov (Post 32,24-28).

Božji izbor Izraela kao primatelja i prijenosnika Njegovih posebnih otkrivenja nastavio se u idućim naraštajima. Posebno značajan događaj Božjeg otkrivanja dogodio se prigodom izlaska iz Egipta, kada se Bog otkrio silnim djelima izbavljenja i objavio svoju slavu, odnosno karakter, kao Bog pun sućuti i opraštanja. Otkrivenje Jahve kao milosrdnog Otkupitelja i vrhunskog zakonodavca (Izl 3; 20; 24) duboko se usjeklo u svijest Izraela i osiguralo čvrst temelj za sva otkrivenja koja će slijediti.

Gospodin se nastavio otkrivati izabranom narodu na poseban način, prvenstveno preko muškaraca i žena koje je obdario darom proroštva. Među njima su bili Samuel (1 Sam 3,21), Izaija (Iz 6), Hulda (2 Kr 22,14-16) i mnogi drugi. Sam Bog je pozivao u proročku službu; nikad nitko nije bio obdaren ovim darom kao posljedica ljudske inicijative ili truda. Petar kaže: "Nikad neko proročanstvo nije došlo od ljudskoga htijenja, nego su ljudi govorili od Boga, potaknuti od Duha Svetoga." (2 Pt 1,21)

Božji odnos prema izabranom narodu i postupanje s njim bilo je jedinstveno. Nijednom drugom narodu na Zemlji Bog se nije otkrio tako kao Izraelu. Pjesnik je ustvrdio da "ne učini tako nijednom narodu: nijednom naredbe svoje ne objavi" (Ps 147,20). Stoljećima kasnije Pavao je potvrdio da su Židovi imali veliku "prednost", da su im bila "povjerena Božja proročanstva" (Rim 3,1.2). Rezultati Božjih posebnih otkrivenja Izraelu ne mogu se ni s čime usporediti. Jedini su oni štovali jednoga pravoga Boga. Nijedan drugi narod nije imao zakon kao što je bilo Deset zapovijedi. Subota, ovaj tjedni dan odmora kao uspomena na stvaranje, bila je nešto posebno za Izrael. Nijedan narod nije se mogao pohvaliti da ima skup Svetih pisama koja su nadahnuti pisci pisali tijekom više od tisuću godina. Istaknuta značajka Jahvinog posebnog otkrivenja Izraelu bila je često ponavljano obećanje o kraljevskom Sinu, sinu Davidovu, koji će donijeti otkupljenje i vječni mir ne samo Izraelu, već i do kraja zemlje (Post 49,8-10; 2 Sam 7,8-16; Ps 2,1-11; Iz 9,6.7; 11,1-10; 49,1-6; Jr 23,5.6; Mih 5,2-4; Zah 9,9.10). Premda su Jahvina otkrivenja Izraelu i Njegovo milostivo postupanje s izabranim narodom bili bez premca, Gospodin je od početka učinio jasnim da su otkrivenja dana Izraelu trebala biti na blagoslov svim narodima na Zemlji. Bog je Abrahamu rekao da će u njemu i njegovim potomcima biti blagoslovljeni svi narodi na Zemlji (Post 12,3; 22,18). Na gori Sinaju Bog je podsjetio Izraela kako ga je izbavio iz Egipta i dodao: "Stoga, budete li mi se vjerno pokoravali i držali moj Savez, vi ćete mi biti predraga svojina mimo sve narode." (Izl 19,5) Nema sumnje da je ovo otkrivenje bilo selektivno. No Gospodin je odmah dodao: "Ta moj je sav svijet! – Vi ćete mi biti kraljevstvo svećenikâ, narod svet" (rr. 5.6). Bog je izabrao Izraela da otkrije sebe i svoje otkupiteljske namjere svoj Zemlji, da bude Njegov svjedok među narodima (Iz 43,9-12).

2. Otkupljenje kao značajka posebnoga otkrivenja

Krajnji cilj svih oblika i načina posebnog otkrivenja jest izbavljenje grešnih ljudskih bića. Cilj otkrivenja danih Mojsiju i prorocima, a preko njih Izraelu, bio je spoznaja o Bogu koji je "milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću, iskazuje milost tisućama, podnosi opačinu, grijeh i prijestup" (Izl 34,6.7).

Otkupljenje je usredotočeno u Isusu Kristu; tako je i s posebnim otkrivenjem. Međutim, stara su otkrivenja bila djelomična i progresivna; dolazila su “u mnogo navrata i na mnogo načina” dok se Bog konačno nije otkrio u svojem Sinu koji je u potpunosti odsjajivao Božju slavu i bio “otisak njegove biti” (Heb 1,1.3). Stoga ne iznenađuje da su proroci ovo “spasenje istraživali i ispitivali” “na koje i na kakvo je vrijeme upućivao Kristov Duh – koji bijaše u njima – kad je unaprijed navješćivao Kristu određene patnje i proslavljenje što će doći poslije njih” (1 Pt 1,10.11). Isus je potvrdio prednost koja je ukazana Njegovim učenicima: “Zaista, kažem vam, mnogi su proroci i pravednici željeli vidjeti što vi vidite, ali ne vidješe; čuti što vi čujete, ali ne čuše.” (Mt 13,17) Iz ovih i mnogih drugih ulomaka jasno je da je posebno otkrivenje progresivno, kao i vjernikovo razumijevanje tog otkrivenja (Izr 4,18; Iv 16,12.13; 1 Kor 13,9-12).

S obzirom na to da je posebno otkrivenje otkupiteljskog karaktera, za Bibliju kao pisano izvješće posebnih otkrivenja u svoj njihovoj raznolikosti, središnja je točka Krist i Njegovo spasenje. Ostarjeli apostol Pavao ukazao je Timoteju na Sveta pisma kao Bogom dano sredstvo za podučavanje, “za spasenje po vjeri u Isusa Krista” (2 Tim 3,15). Ova spasonosna spoznaja je posebna, a istodobno univerzalna po svojoj nakani. Budući da se u Kristu “nalazi sakriveno sve blago mudrosti i znanja” (Kol 2,3), On sve ljude može dovesti k sebi i k Ocu.

3. Prilagodba kao značajka posebnoga otkrivenja

Nijedno otkrivenje ne bi moglo postići svoj božanski cilj kad bi nadmašilo sposobnost ljudi da ga prime i shvate. Da bi nas dosegnuo u našem palom stanju, Bog prilagođava svoje otkrivenje ljudskoj moći shvaćanja. Gospodin se u otkrivanju sebe spušta na našu razinu razumijevanja, služi se ljudskim jezikom, rabi slike i simbole poznate ljudskim bićima kako bismo Ga mi mogli upoznati i razumjeti Njegov karakter i Njegovo postupanje s nama. Ovu prilagodbu, ili susretljivost, nalazimo u svim Njegovim postupanjima s ljudskim rodnom, ali je ona svoj vrhunac dostigla u utjelovljenju Božjega Sina koji je postao ljudsko biće, u Isusu iz Nazareta.

Sama činjenica da Bog bira bića pala u grijeh da prenese otkrivenje samoga sebe drugim palim ljudima, ljudskim jezikom, sa svim nedostacima i nesavršenostima, sama po sebi je nedokučiv čin susretljivosti. Premda priznajemo božansku prilagodbu u Svetome pismu, moramo se čuvati da u ovom konceptu prilagodbe ne pretjeramo tako da nijećemo ili iskrivljavamo pravo značenje Pisma.

Između mnogih manifestacija božanske prilagodbe navest ćemo samo nekoliko primjera. Jedan od istaknutih oblika jest uporaba antropomorfnog jezika kad se govori o Bogu i Njegovom odnosu prema ljudima. Bog je u Bibliji prikazan kao osoba u tjelesnom obliku: ima lice (Izl 33,20), oči (Ps 11,4), uši (Ps 18,7), nosnice i usta (r. 8), mišice i ruke (Iz 62,8) i noge (Izl 24,10).

Sveto pismo također Bogu pripisuje ljudske osjećaje i ponašanje. On se sjeća (Izl 2,24), mrzi (Ps 5,6; Iz 61,8), gadi se (Ps 106,40), smije se (Ps 2,4), gnjevi se (1 Kr 11,9) i zadovoljan je (Mt 3,17; Kol 3,20). Ako takve izraze razumijemo u potpuno doslovnom smislu, imat ćemo iskrivljenu sliku o Bogu. U samoj Bibliji nalazimo upozorenja protiv pogrešnog tumačenja ljudskih izraza kad opisujemo Boga. Dok u 1. Samuelovoj 15,11 Bog kaže: “Kajem se što sam Šaula postavio za kralja”, isto poglavlje potvrđuje da Bog “nije čovjek da bi se kajao” (r. 29). U Postanku

15 nalazimo da Bog silazi da bi potvrdio svoj savez, kako je to bilo uobičajeno u ono vrijeme. U mnogim drugim tekstovima On govori ljudskim jezikom da bi Ga ljudi mogli razumjeti.

IV. Biblijsko nadahnuće

A. Uvod: Problem definicije

Kršćani Bibliju obično nazivaju nadahnuta Knjiga, sveta Knjiga, božanska Knjiga ili jednostavno Sveto pismo. Isus se često pozivao na Sveto pismo ili je iz njega citirao; nema sumnje da je hebrejska Pisma smatrao božanskim autoritetom (Mt 4,4; Iv 10,35). Tako su i za apostola Pavla Sveta pisma bila božanskog podrijetla (2 Tim 3,16). Nazivao ih je "Sveta pisma" (Rim 1,2), "Božja proročanstva" (Rim 3,2) i "sveti spisi" (2 Tim 3,15, engleski prijevodi). Vjerovanje da su hebrejska Pisma nastala kao rezultat božanskog nadahnuća bilo je jako prošireno i ukorijenjeno među Židovima i kršćanima. Međutim, ne postoji slaganje u tome što zapravo znači "nadahnuta". Ideje o biblijskom nadahnuću kreću se od verbalnog diktata Svetoga Duha do samog ljudskog nadahnuća. Neki smatraju da bi pojam nadahnuća trebalo potpuno odbaciti.

Čitav je niz čimbenika pridonio raznolikosti mišljenja o biblijskom nadahnuću. Premda je pojam biblijski, riječ "nadahnuće" nije. Oni koji proučavaju problem nadahnuća, ne polaze od istih pretpostavki. Uostalom, nijedan biblijski pisac nije iznio detaljnu raspravu o ovom predmetu. Zbog svega ovoga potrebna je temeljita studija biblijskih podataka o nadahnuću.

B. Biblijsko gledište o nadahnuću

1. Nadahnuće: riječ ili pojam?

Riječi "nadahnuće" i "nadahnut" ne pojavljuju se u izvornim biblijskim jezicima. One su izvedene iz latinskog i nalazimo ih u Vulgatinu prijevodu 2. Timoteju 3,16 i 2. Petrove 1,21. Njihovo je temeljno značenje "udahnuti".

U 2. Timoteju 3,16 Pavao potvrđuje da su sva Pisma *theopneustos*, odnosno "od Boga nadahnuta". Benjamin Warfield zaključuje da je „Pismo nazvano *theopneustos* da bi bilo označeno kao 'od Boga nadahnuće', proizvod božanskog nadahnuća"; stoga „Pisma duguju svoje podrijetlo aktivnosti Boga Svetoga Duha i u najvišem i najstvarnijem smislu su Njegovo djelo“ (296).

Petar ističe da su "ljudi govorili od Boga", *pheromenoi* (nošeni, nadahnuti ili potaknuti) "od Duha Svetoga". Smisao teksta je u svakom slučaju da biblijsko proroštvo potječe od Svetoga Duha.

Zbog toga, premda riječ "nadahnuće" nije precizan prijevod nijedne grčke riječi kojom se u Bibliji opisuje proces kojim Pismo dolazi do ljudskoga uma, primjereno je tu riječ uporabiti za opis procesa kojim Sveti Duh djeluje na odabrana ljudska bića ne bi li ih potaknuo na objavljivanje vijesti primljene od Boga. Pisani oblik Jesu Bogom nadahnuta Pisma (2 Tim 3,16). "Nadahnuće" se odnosi na djelovanje Svetoga Duha na vjesnike ili proroke, bilo da su govorili ili pisali. Budući da su ovi ljudi bili "udahnuti" ili "potaknuti od Duha Svetoga" (2 Pt 1,21), njihove riječi i spisi također se mogu smatrati nadahnutima (2 Tim 3,16).

Premda je riječ “nadahnuće” prvenstveno usmjerena na djelovanje Svetoga Duha, pozorno proučavanje biblijskih podataka jasno pokazuje da je u procesu pisanja Svetih pisama na djelu bila i ljudska i božanska aktivnost.

2. Ljudski obrisi Pisma

Sveto pismo je na prvi pogled ljudska knjiga ili, bolje rečeno, zbirka ljudskih knjiga. Mnoge od njih sadrže i čovjekovo ime; sve one nose obilježja ljudskog podrijetla. Autorstvo se vidi iz prvih riječi: “riječi Jeremije” (Jr 1,1), “mudre izreke Salomona” (Izr 1,1), “starješina, ljubljenom Gaju” (3 Iv 1), “Pavao ... i brat Sosten, crkvi Božjoj u Korintu” (1 Kor 1,1.2). Prvih pet biblijskih knjiga pripisuje se Mojsiju, a mnogi psalmi Davidu i Asafu. Svaka proročka knjiga nosi ime proroka, a evanđelja imena apostola ili bliskog suradnika apostola. U trinaest poslanica jasno se imenuje Pavao kao pisac, a knjigu Otkrivenje napisao je Ivan, prema predaji apostol Ivan.

Kad govore o sebi, pisci se često služe osobnim zamjenicama; oni su zapisali i svoja vlastita iskustva (Ezr 8,15-30; Neh 1,1-11; Iz 6,1-8; Jr 1,1-19; Dn 7,1-28; Gal 1,12-2,10; Otk 1,9-19). Određene stilske i jezične karakteristike ukazuju na individualnost svakoga pisca.

Brojni povijesni tekstovi i književni oblici povezuju biblijske spise s njihovim vremenom i pozadinom. Mnogi Mojsijevi zakoni pokazuju značajne paralele s drugim drevnim zakonima kao što je Hamurabijev. Patrijarhalni običaji i društvene prilike u Postanku na znakovit način odražavaju prilike u Mezopotamiji i Egiptu u drugom tisućljeću prije Krista. Postoje značajne paralele između psalama i kanaanske religiozne literature, te između nekih biblijskih i egipatskih izreka. Ove i druge paralele između biblijske i nebiblijske literature daju Bibliji istinski ljudsko lice.

Neke biblijske knjige spadaju u svjetska klasična djela budući da izražavaju najdublje ljudske emocije. Ljudska je drama prikazana u Jobu i Ruti, strastvena a ipak delikatna ljubav u Pjesmi nad pjesmama, uzbudljiva napetost u Esteri i najdublja duševna bol u Tužaljka. Čovjek ne može ostati ravnodušan prema Pavlovoj molbi za odbjeglog roba u Poslanici Filemonu.

U povijesnim biblijskim knjigama zapažaju se naznake povijesnog istraživanja (Lk 1,1-4). Apostol Pavao citira poganske pisce (Dj 17,28; 1 Kor 16,32.33; Tit 1,12). Juda citira iz Henokove pseudoepigrafske knjige (Jd 14.15).

Ljudski okvir Svetoga pisma je neprijeporan. Ljudi kao pisci – služeći se ljudskim jezikom, citirajući ljudske izvore, opisujući ljudske osjećaje – podložni su svim slabostima i propustima čovječanstva. Proroci i apostoli nisu bili oslobođeni grijeha. Sumnjali su, bojali se, a ponekad popuštali kušnji (Izl 4,10-14; Br 20,10-12; 2 Sam 11,1-27; 1 Kr 19,1-3; Lk 22,54-62). Također nisu bili slobodni od oholosti i predrasuda, kako se to vidi iz izvještaja o Joni i tekstova u evanđeljima (Mt 20,20-28). Svakako se možemo čuditi kako je četrdesetak pisaca s različitom povijesnom i kulturnom pozadinom, koji su se jako razlikovali po društvenom položaju i zvanju kao i po intelektualnim i duhovnim dostignućima, stvorilo zbirku knjiga koja pokazuje značajno jedinstvo i koja od početka do kraja otkriva jednoga Boga, Stvoritelja neba i zemlje, čija ljubav obuhvaća sve ljude. Osim toga, možemo se čuditi kako su takvi pisci prikazali Isusa iz Nazareta, tako ljudsku osobu, a potpuno slobodnu od svih slabosti i nesavršenosti samih biblijskih pisaca. Odgovor na ovo pitanje, kao što to kršćani vjeruju vjekovima, nalazi se u činjenici da Sveto pismo nema samo izričito ljudsku narav, već je i božanskog podrijetla.

3. Bogom nadahnuta Pisma

Kao i misao o ljudskim obrisima Pisma, jednako je čvrsto uvjerenje njegovih ljudskih pisaca da njihovi spisi duguju svoj nastanak Bogu. Prema riječima u 2. Timoteju 3,16, ono je Bogom nadahnuto. Ovo osvjedočenje dolazi do izražaja na mnogo različitih načina.

Bezbroj mjesta u Svetome pismu pokazuje da su pojedine rečenice, veliki ulomci i čak čitava poglavlja potekla izravno od Boga kao govornika. I samo prvo poglavlje u Bibliji, na primjer, prikazuje Boga kao Onoga koji govori. Pojedina djela stvaranja opisana su početnom rečenicom "i reče Bog" (Post 1,3.6.9.11.20.24.26). Čim je stvorio prve ljude, Bog im je progovorio (rr. 18.19). U Postanku nalazimo Boga kako razgovara s ljudima, obično s onima koji su vjerovali u Njega, ali povremeno i s onima koji Ga nisu priznavali (Post 4,6-16). Od Izlaska 3,4, gdje Bog poziva Mojsija, pa sve do Ponovljenog zakona nailazimo na učestalu rečenicu "Jahve reče Mojsiju" (Izl 20,22; 25,1; 34,1.6; Lev 1,1; Br 1,1; Pnz 32,48).

Mojsije je objavio da će Gospodin preko proroka u budućnosti komunicirati sa svojim odabranim narodom (Pnz 13,1-5; 18,15-19). Kao ispunjenje obećanja u osamnaestom retku, tijekom niza stoljeća pojavljivali su se proroci. Oni su govorili i pisali riječi što ih je Bog stavljao u njihova usta, srca i umove. Ezekiel je primio ovu zapovijed: "Sine čovječji, sve riječi što ću ti ih reći uzmi k srcu i poslušaj ih svojim ušima. I hajde ... sinovima svojega naroda, i reci im: Ovako govori Jahve Gospod." (Ez 3,10.11) Jeremiji je Gospodin objavio: "Prije nego što te oblikovah u majčinoj utrobi, ja te znadoh; prije no što iz krila majčina izađe, ja te posvetih, za proroka svim narodima postavih te." (Jr 1,5) "Evo, u usta tvoja stavljam riječi svoje." (r. 9) Postoji mnoštvo razloga da pretpostavimo kako se ovakve zapovijedi odnose na sve proroke koje je Bog pozvao u službu. Oni su govorili i pisali Gospodnje riječi.

Izgovorena riječ postala je pisanom Riječi zahvaljujući božanskom poticaju i zapovijedi. U Mojsijevim knjigama i prorocima postoji dovoljno dokaza koji pokazuju da ih je Bog pozvao da govore i pišu riječi koje im je povjerio (Izl 17,14; Pnz 31,19.24; Jr 36,2; Hab 2,2). Tako će Božja pisana Riječ govoriti potonjim naraštajima dugo nakon smrti njezinih pisaca (Pnz 29,29; Iz 30,8). Sljedeći naraštaji u Izraelu trebali su proučavati, vjerovati i poslušati knjigu Mojsijeva zakona, jer je to bio Gospodnji zakon. Napredak Izraela i odnos s Bogom kao Njegovim narodom Saveza ovisio je o prihvaćanju Njegovog Zakona cijelim srcem. Kad su odbacili Zakon, odbacili su Gospodina, a posljedice su bile katastrofalne (Jš 1,7.8; 8,34.35; 1 Kr 2,1-3; Iz 5,24.25; Dn 9,11-13).

U idućim stoljećima Mojsijevom zakonu su dodane knjige proroka, mudrih ljudi i psalmista. U nekima od njih nalazimo izjave pisaca koje ukazuju na Boga kao izvor sadržaja koji su zapisali. O mladome proroku Samuelu zapisano je: "Samuel je rastao, a Jahve je bio s njim i nije pustio da ijedna od njegovih riječi padne na zemlju." "Jahve se i dalje javljao u Šilu, jer se objavljivao Samuelu u svojoj riječi, i riječ se Samuelova obraćala svemu Izraelu." (1 Sam 3,19.21) David svjedoči o sebi: "Jahvin duh govori po meni, njegova je riječ na mom jeziku." (2 Sam 23,2) Salomon, "propovjednik, Davidov sin, kralj u Jeruzalemu" (Prop 1,1), "narod je učio mudrosti, te je odmjerio, ispitao i sastavio mnogo mudrih izreka" (Prop 12,9). To je bila ljudska strana njegovih spisa, da bi odmah dodao da je riječi mudrih "dao jedan pastir" (r. 11 - DK), Gospodin, Bog Izraelov.

Premda su zakon, povijest, proročanstva, psalme i poslovice pisali ljudi, sve je to pripisano Bogu. On je pozvao ljude da budu Njegovi vjesnici, objavio im se, poučio ih je svojim Duhom, obdario ih mudročću, usmjeravao u njihovom istraživanju i poticao ih da govore i pišu. Istina je da su dokazi za pripisivanje starozavjetnih spisa Bogu u nekim dijelovima istaknutiji nego u drugima; posebno su ograničeni u povijesnim dijelovima. Pa ipak, u Novom zavjetu je jasno istaknuto uvjerenje da su svi starozavjetni spisi božanskog podrijetla.

Četiri evanđelja pokazuju nam da je Isus spise Staroga zavjeta dosljedno smatrao vrhunskim autoritetom. Temelj takvoga stava bilo je osvjedočenje u božansko podrijetlo Pisma. Kad Ga je đavao kušao pozivom da utaži glad, Isus mu se odupro citirajući Ponovljeni zakon 8,3: "Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi koja izlazi iz usta Božjih." (Mt 4,4) Triput je odbio Sotonine kušnje odgovorom "Pisano je", stavljajući time jasno do znanja da sve Pismo dolazi od Boga.

U drugoj prigodi Isus je citirao iz Psalma 110,1: "Ta David, potaknut od Duha Svetoga, veli" (Mk 12,36). Citirao je riječi iz Postanka 2,24 kao da ih je izgovorio Bog, unatoč činjenici da u izvorniku izgleda kao da je to Mojsijev komentar (Mt 19,4.5). Kad je citirao izjave iz Staroga zavjeta započinjući ih komentarima kao što su "Stoji pisano" (Mt 21,13), "Zar niste nigdje čitali" (r. 16) ili "Na meni [se mora] ispuniti što je pisano" (Lk 22,37), Isus je Svetom pismu pripisivao božansko nadahnuće i autoritet. (Vidi Krist, I. B. 1. b.)

Prigodom jedne rasprave s farizejima i književnicima, naš je Gospodin povukao oštru granicu između ljudske predaje i "riječi Božje" (Mt 15,6 – JB); ovaj izraz Isus je uporabio za Stari zavjet (vidi Iv 10,35; 17,17). Govoreći o riječima koje je propovijedao (Lk 8,21; 11,28), Isus je bio svjestan da govori riječi koje Mu je Otac dao da objavi (Iv 14,24; 17,8). On je isto tako znao da će na te riječi Sveti Duh podsjetiti učenike kad ih budu objavljivali usmeno ili u pisanom obliku (Iv 14,25.26; 16,13-15).

Apostoli su prihvatili Stari zavjet kao božanski nadahnut tekst. Riječi što su ih napisali proroci i pjesnici psalama, pripisivali su Svetom Duhu. Petar je svojim suvjernicima u gornjoj sobi citirao Psalam 69,26 i Psalam 109,8 govoreći: "Trebalo je da se ispuni Pismo koje proreče Duh Sveti na Davidova usta." (Dj 1,16.20) Slične izjave o Svetome Duhu kao izvoru Staroga zavjeta možemo naći na više mjesta u Djelima i poslanicama (Dj 4,25; 28,25; Heb 3,7; 10,15). Bog je govorio kroz usta svojih izabranih slugu (Dj 3,18.21; Rim 1,2; Heb 1,1; Otk 10,7). Osvjedočenje da su proročki spisi potekli od Boga sažeto je u Petrovim riječima: "Jer nikad neko proročanstvo nije došlo od ljudskoga htijenja, nego su ljudi govorili od Boga, potaknuti od Duha Svetoga." (2 Pt 1,21) Očito misleći na "sveta Pisma" koja je Timotej poznavao od djetinjstva, Pavao je izjavio: "Svako je Pismo od Boga nadahnuto." (2 Tim 3,16) Za Gospodina Isusa i za sve apostole, sva su Pisma, čitav Stari zavjet, potekla od Boga i bila stvarno Bogom nadahnuta.

Novi zavjet pokazuje da su apostolski spisi bili prihvaćeni kao dio Svetoga pisma, zajedno sa Starim zavjetom. Kao što bismo očekivali, takve pokazatelje nalazimo posebno u kasnije napisanim knjigama Novoga zavjeta (Lk 10,7; usp. 1 Tim 5,18). U 1. Timoteju 5,18 Pavao stavlja Isusovu izjavu: "Radnik zaslužuje svoju plaću" uz starozavjetni tekst (Pnz 25,4), a kao uvod kaže: "Pismo, naime, veli." Uvodna rečenica pokazuje da je apostol Pavao bio upoznat s Evanđeljem po Luki i da ga priznaje Pismom. Na sličan način, čini se, Petar prepoznaje Pavlove spise kao Pismo, napisane "prema danoj mu mudrosti" (2 Pt 3,15.16).

Pavao, Petar i Ivan rabe izraze koji jasno pokazuju njihovu svjesnost da su kao i stari proroci potaknuti Svetim Duhom (Ef 3,4.5; 1 Pt 1,12; Otk 1,10.11). Oni su svjesni da govore i pišu s božanskim autoritetom.

Tekst u 2. Timoteju 3,16 – da je sve Pismo Bogom nadahnuto – ne treba primijeniti samo na starozavjetne, već i na novozavjetne knjige. To što su njihove spise kršćanski pisci u drugom stoljeću već priznali kao nadahnuta Pisma, dodatna je potvrda ovog mišljenja.

C. Način, središte i razmjer nadahnuća

S obzirom na ljudski i božanski aspekt Pisma, moramo se pitati kakav je odnos između ovih dvaju aspekata. Na nesreću, biblijski pisci na ovo pitanje ne odgovaraju izravno. Međutim, u biblijskim knjigama nalazimo pojedinačne pokazatelje i sugestije koje se odnose na proces nadahnuća i njegove rezultate. Na temelju ovih biblijskih podataka pokušat ćemo doći do nekih zaključaka. U vezi s ovim predmetom razmotrit ćemo način, središte i razmjere nadahnuća.

1. Način nadahnuća

Biblijski se pisci slažu da je Sveti Duh imao presudnu ulogu u poticanju na pisanje. Inicijativa potječe isključivo od Duha: On poziva, daje otkrivenja, pokreće i nadahnjuje. Petar to jezgrovito kaže ovako: “Jer nikad neko prorocanstvo nije došlo od ljudskoga htijenja.” (2 Pt 1,21) Čak je i Bi-learn protiv svoje volje mogao izreći samo ono što mu je Gospodin dopustio (Br 24,2-9.13).

Premda priznajemo čin nadahnuća, moramo ispitati način na koji se ono javlja. Pritom je potrebno proučiti proces kojim su biblijski pisci primali otkrivenja i onda ih zapisali.

Bog se obično objavljivao prorocima u viđenjima i snovima (Br 12,6). Oni su zapisali ono što su vidjeli i čuli, odmah ili poslije. Pitamo se jesu li proroci pisali sami od sebe ili je Bog uvijek njima upravljao? Na ovo pitanje moramo odgovoriti neizravno, jer proroci o tome jako malo kažu.

U odgovoru na naše pitanje pomaže nam Jeremijin doživljaj. Gospodin kaže proroku: “Uzmi svitak i zapiši u nj sve riječi koje ti kazah o Jeruzalemu, Judeji i svim narodima.” (Jr 36,2) Teško je vjerovati da je Jeremija, bez pomoći Božjega Duha, mogao zapamtiti i zapisati sve što mu je Bog objavio tijekom niza godina. U nastavku Jeremija poziva Baruha, koji “napisa na svitak, po kazivanju Jeremijinu, sve riječi koje mu Jahve bješe objavio” (r. 4). A onda je Baruh pročitao “riječi Jeremije iz svitka” (r. 10), no to su bile “Jahvine riječi” (rr 8.11).

Ovo poistovjećivanje prorokovih riječi s Gospodnjim snažno govori da je prorok bio nadahnut, odnosno da ga je pokretao i usmjeravao Božji Duh dok je zapisivao Gospodnje riječi. Kad je, slično tome, prorok Mihej, uspoređujući svoju vijest s vijestima lažnih proroka, uskliknuo: “Ali ja sam pun snage i duha Jahvina ... da objavim Jakovu opačinu njegovu, Izraelu njegov grijeh” (Mih 3,8), on je obuhvatio pisane kao i izgovorene riječi.

Kad je kralj Jojakim spalio svitak, “Jeremija uze drugi svitak, dade ga pisaru Baruhu ... i on po kazivanju Jeremijinu upisa sve riječi knjige koju je Jojakim, kralj judejski, na žeravici spalio. I k njima je dopisano još mnogo onakvih riječi.” (Jr 36,32) To je bilo drugo, prošireno izdanje Jeremijine knjige.

Jeremijino iskustvo pokazuje da proroci svoje knjige nisu pisali kao obični pisari. Oni su bili potpuno uključeni u pisanje, poticani i vođeni Duhom. Isto se može reći za biblijske pisce

koji nisu izrijeком nazvani prorocima. Salomon, pisac mnogih poslovice i pjesama, kaže da je “narod učio mudrosti, te je odmjerio, ispitao i sastavio mnogo mudrih izreka”. Također se “trudio pronaći prikladne riječi i izravno izraziti istinu” (Prop 12,9.10). Luka, pisac istoimenog evanđelja i Djela apostolskih, kaže da mu se učinilo dobro, “pošto sam ih pomno ispitao sve od početka, da ti ih napišem po redu” (Lk 1,3). Prema tome, važno mjesto u nastanku knjiga koje su napisali Salomon i Luka zauzimalo je pažljivo istraživanje povijesti i književna procjena. Ima razloga vjerovati da su na sličan način pisane i druge biblijske knjige, premda to nije izričito rečeno.

Nije sasvim jasno je li čovjek kao vjesnik u procesu govorenja ili pisanja uvijek bio svjestan poticaja Svetoga Duha. Međutim, indicije o tome da su bili svjesni često nalazimo uz imena proroka i apostola. Pažljivo proučavanje biblijskih tekstova pokazuje da su nadahnute osobe same, kao i drugi koji su ih slušali ili čitali njihove spise, u svojem izlaganju prepoznale ove posebne poticaje božanskog Duha (Mojsije, Br 12,7.8; Jošua, Pnz 34,9; Samuel, 1 Sam 3,19; David, 2 Sam 23,2; Ezekiel, Ez 2,2; Daniel, Dn 9,22; 10,9-11; Mihej, Mih 3,8; Petar, Dj 11,12; Pavao, 1 Kor 7,40; Ivan, Otk 1,10).

Pavlove primjedbe u 1. Korinćanima 7 navele su neke na zaključak da Pavao razlikuje ono što je rekao pod nadahnućem od onoga što je bilo samo njegovo osobno mišljenje. U desetom retku piše: “Oženjenima naređujem, ne ja nego Gospodin”, a u dvanaestom dodaje: “A ostalima velim ja, a ne Gospodin.” U dvadeset petom retku kaže: “Za djevice nemam nikakve zapovijedi (od Gospodina), ali dajem savjet kao onaj koji, zahvaljujući Gospodnjem milosrđu, zaslužujem povjerenje.” Ovi se tekstovi, zapravo, ne bave problemom nadahnuća. Kontrast između desetog i dvanaestog retka jest u tome što se u prvom slučaju poziva na izričitu Gospodnju zapovijed (Mt 5,32; 19,1-6), dok to u drugom slučaju ne čini. No savjet u dvanaestom retku i na drugim mjestima daje pod nadahnućem, jer Pavao svoju raspravu o pitanju braka zaključuje tvrdnjom: “A mislim da i ja imam Duha Božjega.” (1 Kor 7,40) Biblija možda ne objašnjava u pojedinosti proces kojim je Sveti Duh poticao i vodio pisce različitih knjiga Pisma, ali jedna je činjenica jasna: ovi su pisci djelovali u cijelosti kao ljudska bića sa svojom cjelokupnom osobnošću.

2. Središte nadahnuća

Središte nadahnuća povezano je s pitanjem: Tko ili što je nadahnuto? Odnosi li se nadahnuće na određene pojedince koje Bog bira, kao što su proroci i apostoli, ili na poruke koje su iznosili usmeno ili u pisanom obliku – na Pisma ili na vjersku zajednicu u kojoj su Pisma nastala? Prve dvije mogućnosti odavno su predmet rasprava; treća je mogućnost dobila na značenju posljednjih nekoliko godina.

Biblijski dokazi koji su već izneseni u ovom članku ukazuju na posebne pojedince koje je Bog izabrao kao primarno središte djelovanja Svetoga Duha. Sveto pismo kaže da su “Ijudi ... govorili od Boga, potaknuti od Duha Svetoga” (2 Pt 1,21); “Jahvin duh govori po meni, njegova je riječ na mom jeziku” (2 Sam 23,2); “ali ja sam pun snage i duha Jahvina” (Mih 3,8).

Treba li nadahnuće pripisati nadahnutim piscima ili Pismu koje su oni napisali, u velikoj je mjeri nepotrebna dilema. Jasno je da je središte nadahnuća u ljudima. Sveti Duh je pokrenuo ljude da govore ili pišu, ali ono što su govorili ili pisali bilo je nadahnuta Božja riječ. Pavao kaže Timoteju: “Svako je Pismo od Boga nadahnuto.” (2 Tim 3,16) Petar priznaje Pavlove poslanice

dijelom Svetoga pisma koja je napisao "prema danoj mu mudrosti" (2 Pt 3,15.16). U pisanju poslanica Pavla je nadahnjivao ili poticao Sveti Duh, a pisma koja je napisao postala su dijelom Pisma nadahnutog od Boga. Nadahnuće je djelovalo na Pavla i pod njime je Pavao napisao nadahnutе poslanice. Primarno središte nadahnuća je apostol; rezultat ovog nadahnuća je Sveto pismo.

Treća mogućnost kao središta nadahnuća, vjerska zajednica u kojoj je Pismo nastalo, gotovo da i ne zasluđuje spominjanje kao održive alternative. Koncept je zasnovan u velikoj mjeri na posebnoj metodi proučavanja Biblije. Na temelju književno-povijesno-kritičkog proučavanja Biblije znanstvenici su zaključili da su mnoge biblijske knjige krajnji proizvod dugog procesa u koji su bili uključeni nepoznati pisci, urednici i redaktori. Na osnovi takve pojave nije se mišljenje da biblijske knjige imaju određene pisce koji su živjeli u strogo određenom povijesnom okruženju i pisali pod nadahnućem. Nisu ovi pisci bili nadahnuti, već je zajednica u kojoj su spisi postigli konačni oblik nadahnuti da prepozna vjerodostojnost i autoritet biblijske vijesti. (Vidi Tumačenje, IV. F. G.)

Iako postoje dokazi o redakciji i uređivanju teksta, dosta toga može se pripisati samim nadahnutim piscima, njihovim najbližim suradnicima, pa možda i kasnijim nadahnutim piscima. Tako je možda Jošua pod božanskim nadahnućem uređio Mojsijeve knjige i umetnuo dodatke kao što su, na primjer, posljednji redci u Ponovljenom zakonu. U svakom slučaju, polazeći od nedostatka dokaza da je središte nadahnuća zajednica a ne pojedini biblijski pisci, iskazi Svetoga pisma moraju ostati nedirnuti. Središte nadahnuća je u nadahnutom piscu.

3. Razmjer nadahnuća

Pojam "razmjera nadahnuća" odnosi se na pitanje što je sve u Bibliji nadahnuti. Jesu li nadahnutе same riječi u Bibliji? Ili su nadahnutе samo misli koje stoje iza riječi? Jesu li neki dijelovi Biblije nadahnutiji od drugih? Jesu li neki dijelovi uopće nadahnuti? Je li Biblija nadahnuti u cijelosti ili samo djelomično?

Iz rasprave o posebnom otkrivenju i nadahnuću (III. B i IV. B) očito je da se proces otkrivenja-nadahnuća može promatrati iz mnogo kutova i da dostupne informacije ne daju odgovore na sva naša pitanja. Međutim, nema sumnje da su u proces uključene misli kao i riječi. U viđenjima i snovima ili dojmovima od strane Svetoga Duha, nadahnutе su osobe primale misli u vizualnom ili verbalnom obliku. Njih su vjerno i istinito prenosile onako kako su ih primile. Ponekad se čini da svoje vijesti izražavaju upravo onim riječima koje im je Duh dao.

Bez obzira na način na koji su primili misli, biblijski pisci naglašavaju da su njihove riječi od Boga. Mojsije citira Boga kad kaže da će On svoje riječi staviti u usta proroka (Pnz 18,18; usp. Jr 1,9). Govoreći o Pismu, Isus je citirajući Ponovljeni zakon 8,3 izjavio da "ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi koja izlazi iz usta Božjih" (Mt 4,4).

Riječi što su ih napisali biblijski pisci neprijeporno su ljudske riječi. Zbog toga svoje knjige započinju izrazima kao što su "riječi Jeremije" (Jr 1,1) ili "mudre izreke Salomona" (Izr 1,1). Bog je u otkrivenju dao misli, a ponekad i riječi, koje su pisci iskazali riječima poznatim njima i njihovim neposrednim čitateljima.

Činjenica je da je Sveto pismo potpuno ljudsko i potpuno božansko. Svaka misao prema kojoj neki dijelovi Biblije imaju ljudsko, a drugi dijelovi božansko nadahnuće, protivi se nači-

nu na koji biblijski pisci izlažu predmet. Pavlove riječi da je sve "Pismo od Boga nadahnuto" nikako ne dopuštaju misao o djelomičnom nadahnuću. Ni u Svetome pismu ne nalazimo nagovještaje stupnjevanja nadahnuća. Neki dijelovi Svetoga pisma mogu biti važniji od drugih (Isus u Mateju 23,23 spominje "najvažnije u Zakonu"), ali to ne znači da su nadahnutiji. Svaki kršćanin dobro čini ako riječi Svetoga pisma uzima onako kako su vjernici u Solunu primili Pavlove riječi – "ne kao riječ ljudsku, nego – kao što uistinu jest – riječ Božju" (1 Sol 2,13).

D. Djelovanje nadahnuća

Što postiže nadahnuće? Koje su posljedice utjecaja što ga je Sveti Duh vršio na nadahnute pisce? Daje li poticanje Duha njihovim spisima kvalitete koje Bibliju razlikuju od svih drugih knjiga u svijetu? Većina je kršćana tijekom stoljeća potvrdno odgovorila na posljednje pitanje, premda su se odgovori razlikovali u odnosu na jedinstvene vrijednosti, značajke i posljedice nadahnuća. O nekima od ovih razlika, i sukobima koje su one izazvale, raspravljat ćemo u povijesnom pregledu na kraju ovog članka.

Primarni je cilj ovoga poglavlja razmotriti četiri vrijednosti Pisma: kao živog Božjeg glasa, njegov autoritet, istinitost i dostatnost. Premda ćemo zbog praktičnih razloga odvojeno razmotriti svaku od ovih posljedica nadahnuća, vrijednosti Pisma nikada ne treba promatrati odvojeno. One čine različite nijanse spektra boja koji stvara sjaj svjetla Božje riječi.

1. Pismo kao živi Božji glas

Biblijski pisci na različite načine naglašavaju da su riječi Pisma Božji glas koji govori ljudima kao uvijek prisutna dinamična stvarnost. Proročko "ovako mi reče Jahve" obraća se izravno ljudima u našem dvadeset prvom stoljeću kao i u osmom ili petnaestom stoljeću prije Krista. Kad su saduceji s pitanjem o uskrsnuću pokušali Isusa uhvatiti u zamku, On im je otvoreno rekao: "U zabludi ste ... jer ne poznajete ni Pisma ni moći Božje." A onda ih je upitao: "Niste li čitali što vam je Bog rekao: 'Ja sam Bog Abrahamov, Bog Izakov i Bog Jakovljevi? A Bog nije Bog mrtvih, nego živih!'" (Mt 22,19.31.32) Isus je pritom citirao riječi koje je Bog uputio Mojsiju, a bile su zapisane prije više od tisuću godina i mogle su se primijeniti na Njegove slušatelje: "Što vam je Bog rekao?"

U Pismu Bog govori svim naraštajima. Podsjećajući kršćanske vjernike u Korintu na određene sudove koji su došli na Izrael zbog njegove nevjere, Pavao im kaže da se sve "to njima dogodilo da bude za primjer, a napisano je za opomenu nama kojima je zapalo da živimo u posljednjim vremenima" (1 Kor 10,11). Govoreći o otkrivenjima vezanim uz Kristove patnje i proslavljanje, koja su Duhom objavljena prorocima, Petar je kršćanima rekao da ovi proroci "ne sebi nego vama poslušuju" (1 Pt 1,12). Božja riječ, dana preko proroka, psalmista, svetih povjesničara i apostola živa je riječ koja govori izravno onima koji je čitaju ili slušaju. Ovo je posebno snažno istaknuto u Hebrejima 4,12: "Uistinu je živa i djelotvorna riječ Božja. Ona je oštija od svakoga dvosjeklog mača i prodire do rastavljanja duše i duha, zglobova i moždine, i može suditi nakane i misli srca." Božji Duh, koji je poticao pisce Biblije, isti je Duh koji se obraća svakom naraštaju preko riječi koje su napisali. Stoga novozavjetni pisci citiraju riječi iz Staroga zavjeta kao riječi izgovorene od Svetoga Duha (Heb 3,7-11; 10,15-17). Zbog tog razloga Ivan u Otkrivenju svako svoje pismo upućeno sedmorim crkvama završava ozbiljnim

pozivom: "Tko ima uho, neka čuje što Duh poručuje crkvama!" (Otk 2,7.11.17.29; 3,6.13.22). Tako "riječ" i "Duh" idu zajedno. Apostol Pavao kaže da je Božja riječ "mač Duha" (Ef 6,17). Božji Duh daje djelotvornost i snagu Božjoj riječi. Novorođenje ili obnova pripisuje se i Duhu i Riječi. Isus je Nikodemu rekao da se mora ponovno roditi Duhom (Iv 3,5-7), dok je Petar pisao raspršenim vjernicima da su "ponovno rođeni, ne iz raspadljiva, nego iz neraspadljiva sjemena: riječju živoga i vječnog Boga" (1 Pt 1,23).

2. Autoritet Pisma

Bogu, Stvoritelju neba i zemlje, pripisuje se od Postanka do Otkrivenja najviši autoritet. Kao takav On se objavio patrijarsima (Post 17,1; 35,11; 48,3) i Mojsiju (Izl 3,13-15; 6,2.3). David priznaje Gospodina kao vladara svega, kome pripadaju veličina, sila i veličanstvo (1 Ljet 29,10-13). Daniel, kao i Nabukodonozor i Darije, pripisuju nebeskome Bogu mudrost i vječnu vlast (Dn 2,20-22; 4,34.35; 6,26.27).

Međutim, Božji autoritet je prvenstveno zasnovan na Njegovom karakteru, a ne na beskonačnoj sili i znanju. Mojsiju se Bog objavio kao "Jahve, Bog milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću" (Izl 34,6). Prema tome, Bog se svojom vlašću ne služi kao što ljudski vladari. Bog uživa apsolutni autoritet ljubavi i mira, a iskazan je u krotkosti, službi i samopožrtvovnosti. Ovaj je autoritet savršeno iskazan u utjelovljenju, smrti i uskrsnuću Isusa Krista, koji je "glava svakog Poglavarstva i Vlasti" (Kol 2,10), ali je svojom voljom i vlašću položio život (Iv 10,17.18).

Vlast Svetoga pisma kao pisane Božje riječi pokazuje sve značajke Božje vlasti. Njegova je vlast iskazana u apsolutnom zahtjevu za poslušnost (Izl 20,1-17), u sućutnoj molbi ljubavi (Iz 1,18; Mt 11,28), u obećanju o praštanju i blagoslovima (Mt 5,3-12; 1 Iv 1,9) te u ozbiljnim opomenama na dolazak suda (Jr 6,1-8).

Bog je svoje izabrane vjesnike obdario svojom vlašću kad su govorili ili pisali pod utjecajem Svetoga Duha. Stoga spisi proroka i apostola s božanskim autoritetom govore svakom naraštaju, premda su ljudi kao pisci tih spisa već odavno umrli. Zato Pavao može reći da je Crkva nazidana "na pravom temelju – na apostolima i prorocima, a zaglavni je kamen sam Krist Isus" (Ef 2,20). Zato Petar savjetuje vjernicima da se sjetе "proročanstva koja su navijestili sveti proroci i zapovijedi Gospodnje i Spasiteljeve, koje su saopćili vaši apostoli" (2 Pt 3,2). Autoritet proroka i apostola bio je utemeljen na pozivu koji im je Bog uputio da bi ih učinio primateljima i svjedocima božanskog otkrivenja (Iv 15,16; Dj 9,15.16; 2 Pt 1,18; 1 Iv 1,1-4).

Isus je uvijek iznova potvrđivao autoritet Pisma. Sotonskim kušnjama odupro se odlučnim: "Pisano je." (Mt 4,4.7.10) Odbacivao je optužbe svojih protivnika citiranjem određenih tekstova iz Pisma, kojima je razotkrio njihovo pogrešno razumijevanje i tumačenje Božje riječi (Mt 12,1-7). Kad su Ga Židovi optužili za bogohuljenje, On je citirao Psalam 82,6 i potvrdio autoritet Božje riječi kategoričnom tvrdnjom da se "Pismo ... ne može uništiti" (Iv 10,33-35). Na kraju je svoje progonitelje ušutkao pitajući ih kako, prema Pismu, Mesija može biti i sin i Gospodin Davidu (Mt 22,41-46).

Isus i apostoli pozivali su se na Pismo da pokažu kako su se u Njemu ispunile njegove slike i proročanstva. Njegovo začće i rođenje ispunili su ono "što je Gospodin rekao po proroku"

(Mt 1,22.23); o Njegovom mjestu rođenja “je ovako pisao prorok” (Mt 2,5). Nakon čitanja mesijanskih proročanstava iz Izaije 61,1.2 Isus je svojim slušateljima svečano objavio: “Danas se ovo Pismo, koje ste čuli svojim ušima, ispunilo.” (Lk 4,21) Najavljujući skorbu smrt, Isus je svojim učenicima rekao da se Izaija 53,12 “mora ... na meni ispuniti” (Lk 22,37). Nakon uskrsnuća pokazao im je da je trebalo “da se ispuni sve što je o meni pisano u Mojsijevu zakonu, u Prorocima i Psalmima” (Lk 24,44).

Apostol Pavao naziva Stari zavjet “Svetim pismima” (Rim 1,2), “Božjim proročanstvima” (Rim 3,2) i “svetim Pismima” (2 Tim 3,15), a ti nazivi označuju njihovo božansko podrijetlo i autoritet.

Isus i apostoli rabili su riječ “Pismo” ili “Pisma” samo kad su govorili o dobro poznatom i čvrsto određenom skupu spisa. Kad je Isus rekao Židovima: “Vi istražujete Pisma” (Iv 5,39), ili kad je Pavao raspravljao sa Židovima u Solunu “na temelju Pisama” (Dj 17,2), oni su se pozivali na hebrejska Pisma – na Zakon, Proroke i Psalme.

Isti je autoritet dan dvadeset sedmorim knjigama Novoga zavjeta. Apostol Petar je već Pavlova pisma stavio na istu razinu “kao i ostala Pisma” (2 Pt 3,16), pri čemu je nesumnjivo mislio na Stari zavjet. Stari i Novi zavjet zajedno čine kanon ili pravilo vjere i doktrine. Većina se kršćana slaže da se kanon Novoga zavjeta sastoji od dvadeset sedam knjiga. Rimokatolička i Pravoslavna crkva uključile su u kanon Staroga zavjeta i takozvane apokriife ili deuterokanonske knjige, ali protestanti su ostali pri trideset devet hebrejskih Pisama. Nema dokaza da su Židovi u Palestini, Isus ili apostoli smatrali apokriife dijelom Pisama.

Načelo vrhovnog autoriteta Pisma često se izražava latinskom frazom *sola Scriptura*, “samo Pismo”. Drugim riječima, samo u Pismu Bog je ljudskome rodu u pisanom obliku povjerio vrhunsko i vjerodostojno otkrivenje samoga sebe i svoje volje koje treba biti mjerilo svega drugoga. Nijednoj drugoj svetoj knjizi, svetim povijestima ili izjavama vjere ne može se pripisati autoritet koji bi bio jednak autoritetu Biblije.

Ovo također znači da su savjest, osjećaji i vjerski ili mistični doživljaji podređeni autoritetu Svetoga pisma. Oni mogu imati legitimni djelokrug, ali ih treba stalno pomno promatrati u svjetlu Božje riječi (Heb 4,12).

Biblija često upozorava na sve ili svakoga tko potkopava ili uzurpira autoritet Božje riječi. Ona upozorava na lažne proroke koji tvrde da govore riječi od Boga (Pnz 18,20-22; Jr 27,14.15; Mt 7,15), na lažne apostole koji tvrde da su pravi apostoli (2 Kor 1,12.13) i lažne mesije koji će mnoge prevariti (Mt 14,14), a svi oni Božji autoritet zamjenjuju svojim.

Autoritet Svetoga pisma bio je predmet otvorenog protivljenja ili suptilne zamjene tijekom tisuća godina. U Isusovo doba Židovi su ukinuli “zapovijed Božju zbog svoje predaje”; Isus ih je optužio da uzalud štiju Boga dok naučavaju kao Njegovu “nauku zapovijedi ljudske” (Mt 15,6.9). Drugi načini koji potkopavaju autoritet Biblije jesu svjetovna mudrost, znanost i filozofija (1 Kor 1,20-25; Kol 2,8), dodavanje ili oduzimanje Božjoj riječi (Pnz 4,2; 12,32; Otk 22,18.19) ili izvrtanje značenja Pisma (2 Pt 3,16).

Načelo “*sola Scriptura*” danas je isto tako izloženo protivljenju kao u bilo koje vrijeme u prošlosti. Uzvisivanjem autoriteta ljudskog razuma, predaje i znanosti, mnogi danas niječu ili ograničavaju autoritet Pisma. Kršćani koji se još uvijek u poniznosti i vjeri pokoravaju autoritetu Pisma kao žive i savršene Božje riječi, moraju biti spremni odgovarati

za svoju vjeru i reći zajedno s apostolima: "Treba se više pokoravati Bogu nego ljudima" (Dj 5,29).

3. Istinitost Pisma

Jedna od Božjih značajki jest Njegova istinoljubivost. Ova se značajka stalno naglašava u Pismu. Bog je nazvan "Bog istiniti" (Iz 65,16 – DK), javlja "što je istinito" (Iz 45,19 – ŠA), Sve su Njegove riječi istinite – obećanja (2 Sam 7,28), zakoni (Neh 9,13 – DK), odluke (Ps 19,10 – ŠA), propisi (Ps 119,151 – ŠA), sudovi (Otk 16,7; 19,2). Sve što Bog kaže istinito je i pouzdano (Otk 19,9; 21,5; 22,6). Karakteristika istinoljubivosti pripada i Sinu, koji je bio "pun istine" (Iv 1,14), i "Duha istine" (Iv 14,17; 1 Iv 5,7).

Kad je Bog birao ljude za vjesnike, nije ih samo obdario svojim autoritetom, nego je i njihove riječi zaodjenuo svojom istinom dok su pod nadahnućem govorili ili pisali. Brojne tvrdnje nadahnutih vjesnika potvrđuju da govore istinu. U mnogim slučajevima ovu su činjenicu isticali drugi. Salomon, Propovjednik, nastojao je "izravno izraziti istinu" (Prop 12,10). Jeremija je posvjedočio: "Zaista, Jahve me posla k vama da u vaše uši govorim sve ove riječi." (Jr 26,15) Ivan potvrđuje da je "njegovo svjedočanstvo istinito" (Iv 19,35; usp. 21,24). Pavao često potvrđuje istinitost onoga što piše (Rim 9,1; 2 Kor 11,10); kaže da je bio postavljen za učitelja "pogana u pravoj vjeri" (1 Tim 2,7).

Postoje i opće objave o istinitosti Božje riječi. Psalmist objavljuje: "Srž je riječi tvoje istina." (Ps 119,160) Evanđelje što su ga propovijedali apostoli jest "riječ istine" (Ef 1,13; vidi Kol 1,5). Isus naglašeno potvrđuje: "Tvoja je riječ istina." (Iv 17,17)

Budući da je cijelo Pismo Božja riječ i da je svaka riječ koja dolazi od Boga istinita, teško je izbjeći zaključak kako je sve Pismo istinito. Upravo su to tvrdili biblijski pisci za svoje spise. To je tvrdio i naš Gospodin, a to je vjekovima držala i priznavala većina kršćana.

Jasno je kakve posljedice ima prihvaćanje istinitosti cijeloga Pisma. Njegovi pisci kazuju istinu ne samo kad govore o Bogu i spasenju, nego i kad govore o drugim predmetima. Povijesne biblijske izvještaje trebamo prihvatiti kao pouzdane i istinite. U ove autentične izvještaje istinitih događaja ubraja se stvaranje svijeta i prvih ljudi u šest dana, pad Adama i Eve u grijeh, sveopći potop, život patrijarhâ, povijest Izraela, izvještaji sadržani u evanđeljima i izvještaj o nastanku i razvitku apostolske Crkve pod vodstvom Duha.

Tvrđnja da je Pismo istinito u svemu što kaže uvijek je bila napadana. Već su tijekom prvih stoljeća kršćanstva poganski filozofi, protivnici kršćanstva, smatrali upitnom vjerodostojnost mnogih biblijskih izvještaja. No posebno je u naše doba autonomija ljudskog razuma dovela do nijekanja ne samo nadahnuća, autoriteta istinitosti Pisma, nego i uplitanja nadnaravnoga u prirodni svijet, posebno utjelovljenja i fizičkog uskrsnuća Sina Božjeg. To je dovelo do toga da se biblijski izvještaji reinterpreteraju kao mitovi i legende. Međutim, takve su tvrdnje u suprotnosti s izričitim tvrdnjama proroka i apostola da su njihove riječi istinite jer prenose Božju riječ.

Mnogi danas tvrde da u Pismu postoje brojne greške, proturječja, povijesne netočnosti, anakronizmi i drugi nedostaci. Što je još gore, tvrde da Biblija namjerno izvrće povijesne činjenice (na primjer izlazak iz Egipta), donosi izvještaje obojene nacionalnom ohološću i predrasudama (na primjer izvještaj o Esteri) i lažno autorstvo (na primjer Danielovu knjigu nije pisao prorok iz šestog stoljeća prije Krista). Takve tvrdnje iznose niz ozbiljnih optužbi protiv

istinitosti Svetoga pisma. (Vidi Tumačenje, IV. F, G)

Premda možda nije moguće naći zadovoljavajuće odgovore na sve kritike protiv Biblije, velik broj otkrića na području povijesti i arheologije u posljednje vrijeme potvrdio je povijesnu vjerodostojnost i točnost biblijskih izvještaja. Savršeno ispunjenje biblijskih proročanstava u povijesti starog Izraela, u životu i smrti Isusa iz Nazareta, u dramatičnom razvoju kršćanske Crkve kao i u sudbonosnim događajima našega doba, donose obilnu potvrdu istinitosti Pisma. No još je važnije što je neusporedivost, milostivost i veličanstvo Boga koji se otkriva u Pismu, i iznad svega doživljavanje spasenja po vjeri u živoga Krista o kojemu svjedoče Pisma, pod utjecajem Svetoga Duha osvjedočilo milijune ljudi u prošlosti i sadašnjosti da je Pismo Božja riječ, Riječ istine, kao što za sebe tvrdi.

4. Jasnoća i dostatnost Pisma

Neki tvrde da je Biblija opskurna knjiga u kojoj je mnogo toga teško, ako ne i nemoguće razumjeti. S druge strane za bezbroj ljudi Sveto pismo je puno svjetla i utjehe. Za njih je Biblija jasna i lako shvatljiva. Odakle ova razlika?

Prema biblijskim piscima, problem nije u Pismu. Oni na različite načine potvrđuju da je Božja riječ izvor svjetla i razumijevanja. Pjesnik kaže: "Tvoja riječ nozi je mojoj svjetiljka i svjetlo mojoj stazi", i: "Objava riječi tvojih prosvjetljuje, bezazlene urazumljuje." (Ps 119,106.130) Apostol Petar govori o proročkoj riječi kao svjetiljci "koja svijetli u tamnome mjestu" (2 Pt 1,19). Prema apostolu Pavlu, sveti spisi nas "mogu učiniti mudrim za spasenje po vjeri u Isusa Krista" (2 Tim 3,16).

Pavao se ovdje dotiče ozbiljnog problema – našeg odnosa prema Svetome pismu ili, bolje reći, prema Bogu koji se otkriva u Pismu. Bitna je vjera u Boga i Krista. Mi možemo proučavati Pisma, a ipak ih nikada ne razumjeti jer ne vjerujemo njihovoj vijesti. Židovski učitelji i vođe u Isusovo doba marljivo su istraživali Pisma, ali nisu razumjeli njihovo pravo značenje. Prema Isusu, njihov je problem bio nevjera (Iv 5,39.40.46.47).

Nijedan ozbiljan istraživač Biblije neće poreći da u Pismu ima teškoća. Petar priznaje da u Pavlovim pismima "ima teško razumljivih mjesta" (2 Pt 3,16); on ne kaže da ih je nemoguće razumjeti. Međutim, ove teškoće ne umanjuju jasnoću Pisma; većinu Pisma mogu razumjeti i mala djeca. Vijest o spasenju iznesena je na tako jasan način da je čak i ljudi s ograničenom inteligencijom mogu shvatiti. "Pouzdan je Svjedočanstvo Jahvino – neuka uči" (Ps 19,8), kaže psalmist. Isus je otišao korak dalje i zahvaljuje Ocu što je istinu o Njemu i Njegovom djelu sakrio od mudrih i umnih, ali ju je otkrio malenima (Mt 11,25).

Pisma ne samo da su jasna u onome što uče, već su i dostatna za svrhu koju im je Bog namijenio. Kad je Pavao pisao da ona mogu poučiti o spasenju po vjeri u Krista Isusa, on dalje objašnjava da je svako Pismo, budući Bogom nadahnuto, "korisno za pouku, za karanje, za popravljanje i odgajanje u pravdi" kako bi svaki vjernik mogao biti "savršen – opremljen za svako djelo ljubavi" (2 Tim 3,16.17). Nikakvi drugi spisi, predaja, ljudska mudrost ili iskustvo ne mogu se staviti na istu razinu s Pismima. Sâmo Pismo neprekidno upozorava da ništa ne dodajemo niti oduzimamo od onoga što je Bog otkrio u svojoj Riječi (Pnz 4,2; 12,32; Otk 22,18).

Bibliju treba čitati i proučavati svako ljudsko biće obdareno razumom. Vječno Evanđelje koje je zapisano u Pismu, namijenjeno je "svakom narodu i plemenu, jeziku i puku" (Otk 14,6).

Biblija može koristiti siromašnima i bogatima, neukima i učenicima, mladima i starima. Premda su Pisma izvorno pisana na hebrejskom, aramejskom i grčkom jeziku, Bog se preko njih obraća svim pripadnicima ljudske obitelji na njihovim jezicima. Ova se namjera danas brzo ostvaruje budući da je Biblija prevedena na tisuće jezika. Božja riječ će postići cilj zbog kojeg ju je Bog poslao u svijet (Iz 55,10-11). Za one koji je vjeruju i prihvaćaju, Riječ znači vječni život; za one koji je odbacuju ili izvrću njezino značenje, ona znači propast i vječnu smrt (Mt 7,24-27; 2 Pt 3,16).

Sveto pismo nije dano čovječanstvu da ga kritizira, već da objavi Boga i spasenje koje On nudi u Isusu Kristu. Premda su ga ljudi pisali ljudskim jezikom, ono govori kao živi Božji glas da bismo upoznali Boga i povjerovali u Nj. Budući da je Božja riječ, ono je Riječ istine koja ne obmanjuje. Povijest zapisana u Bibliji savršeno je pouzdana. Obećanja Svetoga pisma trebamo prihvatiti vjerom, a njegove zapovijedi poslušati Božjom milošću. Iznad svega, Sveta pisma nas "mogu učiniti mudrim za spasenje po vjeri u Krista Isusa" (2 Tim 3,15).

V. Praktična primjena

Od najvećeg je značenja da pri proučavanju Biblije budemo svjesni njezinog božanskog podrijetla i autoriteta, kao i njezinog ljudskog karaktera. Ako *a priori* odbacimo mogućnost nadnaravnog otkrivenja, Biblija će za nas biti čisto ljudski proizvod, a naše će tumačenje od samog početka biti pristrano. Ako, s druge strane, izgubimo iz vida njezin ljudski oblik, u opasnosti smo da njezine izjave protumačimo na nekritički, dogmatski način. S obzirom na njegov božansko-ljudski karakter, proučavanju Pisma trebamo pristupiti u duhu poniznosti kao i iskrenog istraživanja, uz ozbiljne molitve da nas Sveti Duh, Duh istine, uvede "u svu istinu" (Iv 16,13). Ovdje iznosimo neke praktične smjernice u našem nastojanju da preko Pisma osobno upoznamo Boga:

1. Proučavajmo Pismo s dubokim osvjedočenjem da je ono živi Božji glas koji govori osobno nama. "Ponovno rođeni" možemo biti samo zahvaljujući riječi "živoga i vječnog Boga" (1 Pt 1,23). Prava spoznaja Boga može rasti i sazrijeti samo poslušnošću Njegovoj Riječi (Rim 10,14-17; 16,25-27).

2. Najvažniji cilj Biblije jest ojačati vjeru u Isusa Krista kao našeg Spasitelja od grijeha, i Gospodina našeg života. Sveta pisma, pisao je Pavao, "mogu nas učiniti mudrim za spasenje po vjeri u Krista Isusa" (2 Tim 3,15). Čitati i proučavati Bibliju moramo uvijek s određenim ciljem da uzrastemo "u milosti i pravoj spoznaji našega Gospodina, Spasitelja Isusa Krista" (2 Pt 3,18).

3. Pri čitanju Biblije trebamo obratiti posebnu pozornost na njezina brojna obećanja. Bog želi da u njoj nađemo sigurnost oprosta, mir srca i uma, utjehu u vrijeme patnje, nadu za ovaj život i onaj budući te trajnu radost u spoznaji da nas je Bog u svojoj ljubavi i milosti posvojio kao sinove i kćeri po vjeri u Krista (Rim 15,4; 2 Pt 1,3.4).

4. Sveto pismo također služi kao vodič za praktični kršćanski život. Biblijsko načelo ljubavi prema Bogu i blišnjima osnova je zdravlja u svim našim duhovnim i društvenim odnosima. Oni koji uz Božju pomoć proučavaju Deset zapovijedi i žive sukladno mnogim biblijskim načelima za praktičan život koja iz njih proizlaze, uistinu će postati uravnotežene osobe, zdravoga tijela, uma i duha. "Blaženi [sretni su] oni kojih je put neokaljan, koji hode po Zakonu Jahvi-nu!" (Ps 119,1)

5. Budući da su Sveta pisma uistinu Božje riječi izrečene ljudskim jezikom, možemo biti sigurni da će uvijek govoriti istinu. Isus se molio Ocu za svoje učenike u svim vjekovima: "Posveti ih istinom; tvoja je riječ istina." (Iv 17,17) Mi trebamo imati povjerenja u Božju riječ zato što je pouzdana. Ovo se ne odnosi samo na njezin duhovni nauk, već i na njezine zapise o podrijetlu i ranoj povijesti našeg svijeta, na izvještaje o potopu, patrijarsima, izlasku iz Egipta i povijesti Izraela, kao i zapise u evanđeljima o Kristovom rođenju, službi, smrti i uskrsnuću te povijesti prve kršćanske Crkve. Ovi izvještaji nisu mitovi, već autentični povijesni zapisi i trebamo ih kao takve primiti (Lk 1,1-4; 2 Pt 1,16-21). Nijekanje njihove povijesnosti prije ili poslije dovest će do odbacivanja i duhovnih i moralnih učenja Svetoga pisma. Povijesna, duhovna i moralna učenja Biblije nerazrješivo su isprepletana i ne mogu se odvojiti jedna od drugih.

6. Budući da su Sveta pisma podložna ograničenjima, nesavršenosti i povijesnoj uvjetovanosti ljudskog postojanja, korisno je i potrebno proučavati jezike na kojima su pisana, povijesnu sredinu u kojoj su nastala i ljudske prilike kojima su se pozabavila. Međutim, trebamo se čuvati preuveličavanja razlika, vremenskog i prostornog odmaka između prilika u biblijska vremena i u naše vrijeme. Nije se promijenila ljudska narav niti načela istine (usp. Prop 1,9,10). Božja riječ namijenjena je svim ljudima u sva vremena, na svakome mjestu (Mt 24,14; 18,18-20; Dj 1,6-8; Otk 14,6).

Sve to sažmimo Pavlovim riječima: prihvatimo Pisma "ne kao riječ ljudsku, nego – kao što uistinu jest – riječ Božju, koja i očituje svoju snagu u vama, vjernicima" (1 Sol 2,13). Ta će nam Riječ dati nadu, utjehu, vjeru, mudrost, ljubav i na kraju vječni život s našim dragim Gospodinom.

VI. Povijesni pregled

A. Rana i srednjovjekovna Crkva

Premda prvi kršćanski pisci nisu raspravljali o otkrivenju-nadahnuću kao određenom problemu, crkveni oci su mnogo toga rekli o ovom predmetu. U početku je postojalo opće slaganje da je u Isusu Kristu dano novo i puno otkrivenje. Prema novozavjetnoj terminologiji Krist je opisan kao Riječ Božja, slika Oca, Gospodar, Učitelj, Put i Svjetlo svijeta. Irenej (oko 130. – oko 200.) naziva Krista "jedinim pravim i nepokolebljivim Učiteljem, Božjom Riječju, našim Gospodinom Isusom Kristom" (*Protiv krivovjerja*, Uvod 5,) i tvrdi da "Božje stvari ne bismo mogli naučiti ni na koji drugi način da naš Gospodin, postojeći kao Riječ, nije postao čovjekom. Nijedno drugo biće nije imalo moć da nam otkrije Očeve stvari, osim Njegove vlastite Riječi" (*Protiv krivovjerja*, 5.1.1). Klement Aleksandrijski (oko 150. – oko 215.) potvrđuje da je "naš Učitelj sveti Bog Isus, Riječ, vodič cijeloga čovječanstva. Sâm naš voljeni Bog je naš Učitelj" (*Pedagog*, 1,7).

Ovo naglašavanje Krista kao vrhunskog božanskog učitelja i Riječi Božje ne znači, međutim, nijekanje ili omalovažavanje otkrivenja danih u pretkršćanskom razdoblju. Prema istome Klementu, Riječ "se pojavila kao naš Učitelj". On je "Gospodin koji se od početka objavljivao preko proroštva, a sada jasno poziva na spasenje" (*Opomene upućene poganima*, 1). Protiveći se gnostičkim hereticima, Irenej naglašava jedinstvo i progres otkrivenja preko Riječi od stvaranja do njezinog vrhunca u Kristovom utjelovljenju i svjedočenju Riječi od strane apostola.

René Latourelle zaključuje: "Irenej je bio svjestan dinamične i povijesne strane otkrivenja. On naglašava kretanje, napredovanje, savršeno jedinstvo. Od samog početka vidi na djelu Božju riječ. ... Apostoli, crkva – sve su to određeni trenuci u aktivnosti Riječi, u programu progresivne manifestacije Oca preko Riječi. ... Otuda nedjeljivo jedinstvo dvaju zavjeta." (105) Ova gledišta iznose opće razumijevanje prvih kršćana.

Prihvatanje spisa Novog zavjeta kao Svetoga pisma zapaža se već u Novome zavjetu, a obilno u kršćanskih pisaca drugog stoljeća. Irenej kaže za Pisma da su "dobre riječi otkrivenja" (*Protiv krivovjerja*, 1.3.6). Slično je bilo i mišljenje drugih ranokršćanskih pisaca.

U sukobu s krivovjerjima kao što su montanizam, gnosticizam i marcionizam, crkveni oci su branili kršćansku vjeru na temelju čitavog Svetoga pisma uz pozivanje na pravu apostolsku predaju. Nema sumnje da "kod ranih crkvenih otaca predaja (*paradosis, traditio*) znači Božje otkrivenje koje je preko usta svojih proroka i apostola dao svome vjernom narodu" (*Oxford Dictionary of the Christian Church*, 1983., str. 1388). Međutim, kako je vrijeme protjecalo, određeni su čimbenici počeli slabiti vrhovni autoritet Pisma.

Pozivanje na predaju, kako se ona manifestirala u crkvama koje su osnovali apostoli – posebno onoj u Rimu – postupno se pretvorilo u tvrdnju da Bibliju treba prihvatiti na osnovi autoriteta Crkve. Crkva, tvrdilo se, odlučuje o tome koje knjige pripadaju kanonu Biblije. Osim toga, pod utjecajem Bazilija Velikog (oko 330.–379.) počelo se prihvaćati da se nepisana apostolska predaja, koja se ne nalazi u Pismu, ali je sačuvana u Crkvi, može prihvatiti kao da ima božanski autoritet. Druga je tendencija bila da se posebni autoritet pripíše spisima crkvenih otaca. Ovo se nije dogodilo iznenada, već postupno, a na Zapadu je tijekom stoljeća bilo potkrepljivano rastućim papirskim autoritetom.

U Srednjem vijeku skolastika je u prvi plan stavila odnos između razuma i otkrivenja. Prvo pitanje što ga Toma Akvinski (1225.–1274.) postavlja u svojoj *Summa Theologiae*, bilo je treba li nam uz filozofiju ikakva spoznaja. Na njega odgovara potvrdno objašnjavajući kako "je za spasenje čovjeka bilo potrebno da određene istine, koje nadmašuju ljudski razum, budu objavljene božanskim otkrivenjem". Zatim dodaje da su čak i one istine o Bogu koje je ljudski razum mogao otkriti, trebale biti iznesene božanskim otkrivenjem zato što "bi se racionalna istina o Bogu javila samo nekolicini, a čak bi i u tom slučaju nakon nekog vremena bila pomiješana s mnogim pogreškama" (*Sustav teologije*, 1^a.1.1.). Akvinski pravi jasnu razliku između istina razuma i istina otkrivenja. Kršćanska vjera "počiva na otkrivenju proroka i apostola, koji su napisali kanonske knjige, a ne na otkrivenju, ako ga je bilo, koje bi objavio bilo koji drugi učitelj" (*isto*, 1^a.1.8.). Međutim, vjernik se treba držati nauka Crkve koji proistječe iz istine objavljene u Svetome pismu kao nepogrešivom i božanskom pravilu (*isto*, 2^a:2^{ac}.3.). Premda Akvinski jasno prihvaća Sveto pismo kao primarni izvor otkrivene istine, svojim naukom ipak nastoji razvodniti njegov autoritet racionalističkim pristupom teologiji s jedne, i naglašavanjem nepogrešivosti nauka Crkve s druge strane.

Krajem Srednjeg vijeka sve je akutnije postajalo pitanje odnosa između Svetoga pisma i predaje kao izvora otkrivenja. S jedne su strane neki učenjaci smatrali da su Sveto pismo i predaja u biti identični, s tim što je predaja vjerno tumačenje objave dane po prorocima i apostolima; oboje potječe iz istoga božanskog izvora i sačuvano je unutar Crkve u jedinstvu vjere. Drugi su smatrali da postoje dva različita izvora objave: pisana predaja Svetoga pisma

i nepisana predaja koju su apostoli prenijeli svojim nasljednicima; obje treba prihvatiti kao božanski autoritet.

B. Reformacija i protureformacija

Martin Luther (1483.–1546.) je ustvrdio da u svome grešnom, iskvarenom stanju ljudska bića ne poznaju i ne mogu spoznati Boga. Da bi zadovoljio ovu potrebu, Bog se otkrio na određene načine. Bog nije neodređeni entitet; “On je otkriveni Bog i, ukratko rečeno, zapečaćen. On se ograničio na određeno mjesto, Riječ i znakove da bi Ga ljudi mogli dokučiti i razumjeti” (*Komentar Psalma 51,8*). Bog se na savršen način otkrio u Isusu Kristu, Riječi koja je postala Tijelom, i Kristu kako je otkriven u Pismu, pisanoj Riječi, te u objavi Evanđelja. Pravilnu spoznaju o Bogu, kako ju je Luther nazvao, dobili smo na jedinstveni način u Svetome pismu.

Na početku svojeg rada Luther je bio kritički raspoložen prema racionalističkom pristupu skolastičke filozofije i teologije, kako se to vidi iz njegove *Rasprave o skolastičkoj teologiji*, napisane 1517. godine. Luther se osvjedočio da konačno mjerilo vjere i nauka treba biti samo Sveto pismo (*sola Scriptura*). “Jedino je Pismo pravi gospodar nad svim spisima i doktrinama na zemlji.” (*Lutherova djela*, 32:11.12) Sve istine i doktrine bitne za našu spoznaju Boga i spasenja otkrivene su nam u Riječi.

Protivno skolastičkim teozozima, Luther nije bio spreman priznati da Crkva svojim autoritetom određuje što je Božja riječ ili pruža ispravno tumačenje Svetoga pisma. Djelo je Svetoga Duha da vječnu riječ Pisma unese u srce i osvjedoči čovjekov duh da je to Božja riječ.

Gledišta Jeana Calvina (1509.–1564.) o otkrivenju i autoritetu Pisma bila su slična Lutherovima. U svojem utjecajnom djelu *Osnove kršćanske vjere* iznio je mišljenje da čovjek zaslijepljen grijehom ne može imati koristi od Božjeg otkrivenja “vječnog Kraljevstva s velikom jasnoćom, s obzirom na svoja djela” (Isto, 1.5.11) U svojoj dobroti i milosrđu Bog je “dao svjetlo svoje Riječi kojom postaje poznat po spasenju” (Isto, 1.6.1) Kao Luther prije njega, Calvin je odbacivao kao zlobnu krivotvorinu tvrdnju da vjerodostojnost Svetoga pisma treba ovisiti o prosudbi Crkve. Umjesto toga, sama Crkva bi trebala biti ukorijenjena u Pismu i ovisna o njemu. Reformator je odlučno tvrdio: “Neka bude jasno ovo: oni koje je Sveti Duh u duši poučio, oslanjaju se na Sveto pismo i ono se samo potvrđuje.” (Isto, 1.7.5)

Srž otkrivenja, prema Calvinu, jest Evanđelje koje je “jasno očitovanje Kristove tajne”. Ono obuhvaća starozavjetna obećanja i svjedočanstva koja je Bog dao starim patrijarsima, a u dubljem smislu riječ se odnosi na “objavu milosti koja se pokazala u Kristu” (Isto, 2.9.2). Calvin je isticao da se “Evanđelje razlikuje od Zakona u cjelini samo po jasnoći manifestacije” (Isto, 2.9.4). Stoga Stari i Novi zavjet tvore bitno jedinstvo, jer oba otkrivaju Evanđelje Isusa Krista. Novi zavjet, međutim, Krista objavljuje jasnije od Staroga.

Kao reakcija na protestantsku reformaciju, Rimokatolička crkva je na koncilu u Tridentu (1545.–1563.) redefinirala svoje stajalište tvrdeći da apostolska predaja obuhvaća Sveto pismo i crkvenu predaju. Koncil je 1546. obznanio “Dekret o kanonskim spisima”, kojim potvrđuje da je Evanđelje starih obećanja preko proroka u Svetome pismu obznanio Gospodin Isus Krist i da su ga po Njegovoj zapovijedi Njegovi apostoli propovijedali svakom stvorenju “kao izvor svake spasonosne istine i upute”. Međutim, “ova istina i upute sadržane su u pisanim knjigama i nepisanim predajama”. Stoga Stari i Novi zavjet, kao i

predaje koje se odnose na vjeru i upute, treba primiti i častiti s jednakim osjećajima pobožnosti i štovanja “kao da ih je ustima izrekao Krist ili su diktirane po Svetome Duhu, a sačuvane u Katoličkoj crkvi trajnim naslijeđem” (Denzinger, 244). Koncil je u Dekret uvrstio popis svetih i kanonskih knjiga u koje je uključio takozvane apokrifne, i bacio anatemu na svakoga tko ovaj popis ne prihvati u cijelosti.

Premda je Tridentski koncil odbacio prijedlog da se apostolska predaja smatra djelomično sadržanom u Pismu a djelomično u nepisanoj predaji, slijedila je duga rasprava. Pitanje je bilo postoje li dva izvora otkrivenja – Sveto pismo i predaja – ili se njih treba smatrati dvama tokovima iste predaje – jedne pisane, a druge nepisane.

C. Racionalizam i prosvjetiteljstvo

Suvremena rasprava o otkrivenju i nadahnuću nastaje u doba racionalizma s pojavom suvremene znanosti i biblijske kritike. Ovi, i intelektualni pokreti kao što je deizam, naveli su mnoge da smatraju upitnom potrebu ili čak nužnost postojanja božanskog otkrivenja. Takvo je mišljenje osporavalo samu bit kršćanske vjere i posebno se istaknulo u oštroj kritici ili čak općem negiranju Biblije kao nadahnutog izvora i otkrivenja. To je opet zahtijevalo dublje razmatranje stvarnosti i naravi otkrivenja od strane onih koji su sačuvali temeljna kršćanska osvjedočenja.

Otkrića Nikole Kopernika (1473.–1543.), Galilea Galileja (1564.–1642.) i Johannesa Keplera (1571.–1630.) dovela su do konačnog prijelaza s geocentrične na heliocentričnu teoriju Sunčevog sustava. Kad su se na kraju znanstveni dokazi u heliocentričnoj teoriji pokazali neoborivima, u pitanje su došli božansko otkrivenje i nepogrešivost Biblije – za koju se smatralo da naučava geocentrično gledište. Druga znanstvena otkrića tijekom sedamnaestog i osamnaestog stoljeća, a posebno zakoni gravitacije Isaaca Newtona (1642.–1727.), poticala su mehanicističko razumijevanje svemira. Gledano iz takve perspektive, nadnaravno otkrivenje smatrano je nepotrebnim ili čak lažnim, odnosno mitom ili varkom koju su izmislili crkvenjaci. Zoru suvremene znanosti pratila je pojava racionalizma u kojem je ljudski razum proglašen kriterijem istine. René Descartes (1596.–1650.) pokrenuo je filozofsku revoluciju kada je 1637. objavio svoj aksiom “*Cogito, ergo sum*” (“Mislim, dakle postojim”) kao osnovno načelo stjecanja prave spoznaje. Descartes, inače vjeran rimokatolik, nikada nije namjeravao nijekati potrebu za božanskim otkrivenjem, ali je njegova filozofija morala dovesti do postavljanja pitanja odnosa između razuma i otkrivenja. Njegov mladi suvremenik i obožavatelj Baruch Benedict de Spinoza (1632.–1677.) pošao je dalje od Descartesa tako što je načinio oštru razliku između razuma i otkrivenja (pod otkrivenjem je, naravno, podrazumijevao Sveto pismo), proglasivši razum konačnim sućem onoga što se u Pismu može smatrati istinitim. Spinoza je mnogo toga u Bibliji smatrao protivnim razumu i ukazivao na ono što se njemu činilo neporecivim suprotnostima.

Pojava suvremene biblijske kritike bila je često, kao u Spinozinom slučaju, povezana s racionalističkim pristupom Bibliji i reduciranim pogledom na ulogu božanskog otkrivenja. Ovome su pridonijeli i drugi čimbenici. Vjerojatno je prvo opsežno suvremeno djelo o biblijskoj kritici *Povijest kritike Staroga zavjeta*, objavljeno 1678., i svojem je autoru, francuskom svećeniku Richardu Simonu (1638.–1712.), priskrbilo naziv “oca biblijske kritike”. Simon je želio pokazati nedovoljnost Svetog pisma i kao posljedicu potrebu za crkvenim autoritetom i

predajom za njegovo pravilno tumačenje. No u ono vrijeme ni protestanti ni rimokatolici nisu mogli prihvatiti njegov kritički pristup Bibliji.

U Engleskoj je kritika deista bila odlučno usmjerena na ono što su smatrali moralnim nesavršenostima Biblije, posebno Staroga zavjeta. Godine 1693. Charles Blount (1654.–1693.) izdao je zbirku predavanja i pisama, *Proroštva razuma*. U njima Blount nijeće bilo kakvu potrebu za posebnim otkrivenjem vjere. Deisti su uglavnom smatrali da je razum dovoljan za prirodnu religiju i da pravo kršćanstvo nije ništa drugo do religija razuma. Misteriji kršćanske vjere, kao što su Trojstvo i Kristova pomiriteljska smrt, smatrani su kasnijim dodacima, a ne dijelom jednostavne izvorne kršćanske vjere. Mnoga poznata Boyleova predavanja, koja je počeo održavati 1692. godine, razmatrala su predmet otkrivenja. Joseph Butler (1692.–1752.) u djelu *Analogija religije*, koje se pojavilo 1736. godine, oštro je zastupao mišljenje da se mnoge zamjerke nadnaravnom otkrivenju jednako odnose i na prirodnu religiju, budući da obje iznose neobjašnjive misterije. Butler je naglašavao potrebu za induktivnim pristupom pitanju božanskog otkrivenja, a nasuprot Blountu i drugim deistima odbacio je nametanje bilo kakvih unaprijed postavljenih uvjeta kojima bi božansko otkrivenje trebalo biti podložno.

Da bi izbjegli moralnu i povijesnu kritiku Biblije, niz britanskih znanstvenika tvrdilo je da je nadahnuće Biblije bilo ili djelomično ili stupnjevito. Smatralo se da teorija stupnjevitosti nadahnuća dopušta povijesne pogreške i moralne nesavršenosti u Pismu, a ipak zadržava njegovu nadahnutost i autoritet u pitanjima vjere i života. Međutim, drugi, kao John Wesley (1703.–1791.) i Charles Simeon (1759.–1836.), odbacili su takav kompromis s racionalističkom teologijom i poduprli potpuno nadahnuće i nepogrešivost Biblije.

Tijekom osamnaestog stoljeća, u doba prosvjetiteljstva, sukob oko potrebe i naravi božanskog otkrivenja i autoriteta te nadahnuća Biblije, potaknut deističkom literaturom u Engleskoj, odrazio se i na druge zemlje. François-Marie Voltaire (1694.–1778.), temeljito upoznat s engleskim deistima i njihovim spisima, nikad nije odricao Božje postojanje, ali je bio jako kritički nastrojen prema svakoj otkrivenoj religiji. U Njemačkoj su djela engleskih deista odigrala značajnu ulogu u pojavi više kritike u drugoj polovici stoljeća. Gotthold Ephraim Lessing (1729.–1781.), njemački pisac i dramatičar, objavio je između 1774. i 1778. sedam ulomaka dotad neobjavljene knjige *Apologija ili obrana razumskih štovatelja Boga* Hermana Samuela Reimarus (1694.–1768.). Ovi su ulomci sadržavali poznate deističke argumente protiv nadnaravnog otkrivenja. Lessing je zastupao mišljenje da su povijesni zapisi, uključujući i biblijske izvještaje o čudima, mogli biti samo relativno točni i da se istine razuma ne mogu dokazati poviješću. Sam Lessing nije potpuno nijekao božansko otkrivenje, ali je u svojem djelu *Obrazovanje ljudskog roda*, objavljenom 1780. godine, usporedio otkrivenje s obrazovanjem. Kao što nam obrazovanje pomaže da shvatimo stvari mnogo brže nego što bismo to mogli učiniti sami, tako nas otkrivenje uči istinama koje smo mogli otkriti svojim razumom. Kad ovaj razum bude usavršen, otkrivenje će postati suvišno.

D. Suvremeno doba

U posljednja dva stoljeća doktrina o otkrivenju i nadahnuću pojavila se kao vrlo važan predmet u teološkoj raspravi. Kršćani su suočeni s nikad prekinutom rijekom literature o ovim

predmetima, ponekad mirnom, a ponekad uzburkanom. Očito je da se vjera u božansko otkrivenje i nadahnuće, kao i u vjerodostojnost i autoritet Svetoga pisma, na razne načine polako gubi.

Kao reakcija na racionalistički pristup osamnaestog stoljeća, Friedrich Schleiermacher (1768.–1834.) ustvrdio je da je osnova kršćanske vjere osjećaj apsolutne ovisnosti o Bogu. Pojam otkrivenja definirao je kao "originalnost činjenice koja se nalazi u osnovi neke vjerske zajednice", ali nije bio spreman prihvatiti njezino kognitivno djelovanje jer "bi to otkrivenje učinilo izvornom i bitnom doktrinom" (Schleiermacher, 50). Za njega nadahnuće ima samo podređeno značenje. On je autoritet Svetoga pisma u pitanjima doktrine jasno ograničio na Novi zavjet. Tako je vjersko iskustvo, a ne Sveto pismo, postalo kriterijem za prosuđivanje duhovne istine i vrijednosti. Žarište teologije sve više se pomicalo od transcendentnog prema imanentnom.

Liberalna ili suvremena teologija devetnaestog stoljeća sa svojim antropocentrizmom često je kombinirala snažno vjerovanje u čovjekov napredak s kritičkim stavom prema dogmatizmu i takozvanoj bibliolatriji. Prema ovoj teologiji Biblija se ne može izjednačiti s Božjom riječju; ona samo sadrži Božje riječi. Biblija nije toliko otkrivena Božja riječ koliko jedinstveni izvještaj vjerskih iskustava s Isusom Kristom kao vrhunskom manifestacijom svjesnosti Boga ili najvišim moralnim primjerom.

Vjerovanje u ljudski napredak bilo je pojačano naglim napretkom znanosti i tehnologije. Kao rezultat spisa Charlesa Lyella (1797.–1875.) i Charlesa Darwina (1809.–1882.), teorije geološkog uniformizma i biološke evolucije potkopale su vjeru mnogih u vjerodostojnost izvještaja u Postanku o stvaranju, padu u grijeh i sveopćem potopu. Povjerenje u vjerodostojnost povijesti u Svetome pismu, točnost njegovog teksta i autorstvo mnogih knjiga dodatno je bilo reducirano onim što se tvrdilo da su sigurni rezultati povijesne i književne kritike. Zagovornici kritičke metodologije, čije su pretpostavke isključile nadnaravna otkrivenja ili intervencije kao što su proročanstva ili čuda, proučavali su Bibliju kao i svaku drugu knjigu stavljajući je uz bok druge stare literature.

Da bi se uskladili s novom teologijom, pojmovi otkrivenja i nadahnuća bili su reinterpretirani. Albrecht Ritschl (1822.–1889.) definirao je u Njemačkoj otkrivenje kao manifestaciju božanskog ideala za čovjeka u osobi Isusa iz Nazareta. J. Frederick Denison Maurice (1805.–1872.) u Engleskoj vidio ga je kao neposredno otkrivanje Boga duši. Za Ernesta Troeltscha (1865.–1923.), vodećeg predstavnika škole povijesti religije i povijesno-kritičke metode, nijedno se božansko otkrivenje ne može smatrati apsolutnim zbog povijesne relativnosti svih događaja. Troeltsch je naglašavao da se povijesni podaci, uključujući i biblijske, moraju ocjenjivati prema načelu analogije, što znači da prošle događaje možemo prihvatiti kao vjerojatne samo ako su analogni današnjim događajima. Mjereni prema ovom načelu povijesne kritike, mnogi biblijski događaji kao što su Kristovo utjelovljenje, rođenje od djevice i uskrsnuće ne mogu se smatrati povijesnima.

Dva svjetska rata u prvoj polovini dvadesetog stoljeća uništili su sve snove o ljudskom napretku i ukazali na nedostatnost postojeće teologije s njezinim naglaskom na božansku imanentnost. Karl Barth (1886.–1968.) je potaknuo revolt protiv ove teologije. On i drugi teolozi kao što su Rudolf Bultmann (1884.–1976.) i Emil Brunner (1889.–1966.), isticali su potpuno

različitog transcendentnog Boga. Barth je razvio teologiju Riječi, prema kojoj Bog svoje odlučne riječi govori u Isusu Kristu koji je jedini otkrivenje u pravome smislu. Sveto pismo i propovijedana riječ samo su svjedoci tog otkrivenja, ali nam se Bog u svojoj milosti obraća preko njih.

Premda su neo-ortodoksni teolozi učinili otkrivenje središtem svoje teologije, smatrali su Sveto pismo samo slabašnim ljudskim svjedokom ovog otkrivenja. Kao njihovi liberalni pret-hodnici, oni su zagovarali povijesno-kritičku metodu kao bitnu za proučavanje i tumačenje Pisma i odbacivali ili reinterpretirali koncepte kao što su autoritet Biblije, nadahnuće i istina. Brunner je naučavao da se istina sastoji u jednom susretu ja-Ti, a ne u određenim izjavama.

Suočeni s pozivom na radikalnu obnovu i promjenu u razumijevanju otkrivenja i nadahnuća, mnogi su se znanstvenici u raznim vjerskim zajednicama pozvali na nauk samog Svetog pisma tvrdeći da pojam otkrivenja uključuje sve oblike nadnaravnog očitovanja i komunikacije koje nalazimo u Bibliji, čak i božanska djela i riječi. Ovo je gledište naširoko prikazao Carl F. H. Henry (1913.–2003.) u svojem opsežnom djelu *Bog, otkrivenje i autoritet* (šest svezaka, 1976.–1983.). Evangelički teolozi dvadesetog stoljeća općenito su očuvali potpuno, verbalno nadahnuće i nepogrešivost Biblije premda među njima nema jedinstvenog mišljenja o točnom značenju ovih izraza. Međutim, niz evangeličkih znanstvenika, kao što je Clark H. Pinnock (r. 1937.), postali su sumnjičavi prema ovim konceptima.

Unatoč utjecaju suvremene liberalne teologije, biblijskog kriticisma i evolucijskih teorija, Rimokatolička crkva je u devetnaestom stoljeću zauzela vrlo konzervativno stajalište u odnosu na doktrinu otkrivenja i nadahnuća. Papine enciklike odbacile su modernističke stavove i poduprle tradicionalna katolička gledišta formulirana na koncilu u Tridentu. Međutim, ovo se stajalište dramatično promijenilo u proteklih pola stoljeća. Otkad je Pio XII. 1943. godine objavio encikliku *Nadahnuće Duhom Svetim*, katolički učenjaci su se naglo pojavili kao prethodnica kritičko-biblijske znanosti. To je dovelo do velike raznolikosti u teorijama u odnosu na otkrivenje i nadahnuće, kako je vidljivo iz djela Averyja Dullesa *Modeli otkrivenja* (1983.). Tijekom svoje četvrte i posljednje sjednice, Drugi vatikanski koncil obznanio je dokument „Dogmatska izjava o božanskom otkrivenju“ ističući da samoga Boga treba smatrati predmetom otkrivenja u Njegovim djelima i riječima koji su međusobno nerazdvojno povezani. „Najintimnija istina koju nam ovo otkrivenje daje o Bogu i spasenju čovjeka zrači iz Krista koji je sam posrednik i punina Otkrivenja.“ (Flannery, 751) Izjava je zadržala stav Tridentskog koncila da se „i Sveto pismo i Predaja moraju prihvatiti i poštovati s jednakim osjećajima privrženosti i pobožnosti“ (Isto, 755).

Neki se protestanti približavaju katoličkom stajalištu. Čak su i evangelički znanstvenici počeli naglašenije isticati potrebu za koncenzusom oko autoriteta kršćanske predaje. Čini se da ovo neizostavno mora dovesti do ograničenja načela *sola Scriptura* koje je mnogo stoljeća smatrano temeljnim načelom protestantizma.

E. Adventističko razumijevanje

Već u svojim najranijim izdanjima adventisti sedmoga dana prihvaćaju Bibliju kao nadahnutu Božje riječ. U malom traktatu pod naslovom *Riječ malome stadi*, izdanom 1847., James White je jezgrovit rekao: „Biblija je savršeno i potpuno otkrivenje. Ona je naše jedino pravilo vjere i života.“ (str. 13) Međutim, niz godina u crkvenim izdanjima rijetko se mogla naći bilo kakva šira rasprava o otkrivenju i nadahnuću.

Dok je bio predsjednik Generalne konferencije, George Ide Butler (1834.–1918.) iznio je 1874. u nizu članaka u časopisu *Advent Review and Sabbath Herald* teoriju o stupnjevima nadahnuća. Ova ideja, premda je nakratko bila popularna, nije trajno prihvaćena među adventistima sedmoga dana. Tako nije prihvaćen ni koncept verbalnog ili mehaničkog nadahnuća. Premda su koncepti potpunog i misaonog nadahnuća bili široko prihvaćeni, Crkva nikad nije precizno formulirala doktrinu o nadahnuću kao ni doktrinu o otkrivenju. Međutim, tijekom više od stotinu godina adventisti su ponavljali i pomno obrađivali osvjedočenje svojih pionira u različitim izjavama o temeljnim vjerovanjima.

U posljednjoj izjavi o temeljnim vjerovanjima, prihvaćenoj na Generalnoj konferenciji adventista sedmog dana tijekom zasjedanja u Dallasu u SAD-u 1980. godine, stoji da je jedan Bog – Otac, Sin i Sveti Duh – „beskonačan i nadmašuje ljudsku moć razumijevanja, ali je poznat ljudima jer im se otkrio“ (br. 2). Ovo Božje samootkrivenje našlo je najpotpuniji izraz u utjelovljenju Sina, Riječi koja je postala tijelom. “Preko Njega je sve stvoreno, preko Njega se otkrio Božji karakter, preko Njega je objavljeno djelo spasenja čovječanstva i On će suditi svijetu.” (br. 4)

Ali Božje otkrivenje se prenosi svijetu preko Svetoga pisma pod prosvjetljenjem Svetoga Duha i naviještanjem Crkve. Prvo od temeljnih vjerovanja ovo sažima riječima: „Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta pisana je Božja riječ, dana božanskim nadahnućem preko Božjih svetih ljudi koji su govorili i pisali pokrenuti Svetim Duhom. U toj Riječi Bog je čovjeku povjerio znanje koje mu je potrebno za spasenje. Sveto pismo je nepogrešiva objava Božje volje. To je Pismo mjerilo karaktera, provjera iskustva, autoritativna objava doktrine i vjerodostojan izvještaj o Božjim djelima u prošlosti.“

VII. Literatura

- Berkouwer, G. C. *Holy Scripture, Studies in Dogmatics*. Grand Rapids, Eerdmans, 1975.
- Burtchaell, James T. *Catholic Theories of Biblical Inspiration Since 1810: A Review and Critique*. Cambridge, Cambridge University Press, 1969.
- Carson, D. A. i John D. Woodbridge, urednici. *Scripture and Truth*. Grand Rapids, Eerdmans, 1983.
- Demarest, Bruce A. *General Revelation: Historical Views and Contemporary Issues*. Grand Rapids, Eerdmans, 1982.
- Denzinger, Henry. *The Sources of Catholic Dogma*. London, Harder, 1957.
- Dulles, Avery. *Models of Revelation*. Maryknoll, N. Y., Orbis Books, 1992.
- Dulles, Avery. *Revelation Theology: A History*. A Crossroad Book, New York, Seabury Press, 1969.
- Flannery, Austin P., urednik. *Documents of Vatican II*. Grand Rapids, Eerdmans, 1975.
- Forstman, H. Jackson. *Word and Spirit: Calvin's Doctrine of Biblical Authority*. Stanford, California, Stanford University Press, 1962.
- Greenslade, S. L., urednik. *The Cambridge History of the Bible: The West From the Reformation to the Present Day*. Cambridge, Cambridge University Press, 1963.
- Henry, Carl F. H. *God, Revelation, and Authority*, 6 svezaka. Waco, Teksas, Word, 1976.–1983.

- Henry, Carl F. H, urednik. *Revelation and the Bible: Contemporary Evangelical Thought*. Grand Rapids, Baker, 1959.
- Holbrook, Frank i Leo Van Dolson, urednici. *Issues in Revelation and Inspiration*. Adventist Theological Society Occasional Papers, sv. 1. Berrien Springs, Michigan: Adventist Theological Society Publications, 1992.
- Latourelle, René. *Theology of Revelation*. New York, Alba House. 1966.
- Marshall, I. Howard. *Biblical Inspiration*. Grand Rapids, Eerdmans, 1982.
- McDonald, H. D. *Ideas of Revelation: An Historical Study 1700 to 1860*. London, Macmillan, 1959.
- McDonald, H. D. *Theories of Revelation: An Historical Study 1860 to 1960*. London: George Allen and Unwin, 1963.
- Pache René. *The Inspiration and Authority of Scripture*. Chicago, Moody, 1969.
- Polman, A. D. R. *The Word of God According to St. Augustine*. Grand Rapids, Eerdmans, 1961.
- Ramm, Bernard. *Special Revelation and the Word of God*. Grand Rapids, Eerdmans, 1961.
- Sanday, William. *Inspiration*. Bampton Lectures for 1893. London, Londmans, Green, and Co., 1893.
- Schleiermacher, Friedrich. *The Christian Faith*. Urednici H. R. Mackintosh i J. S. Stewart. Edinburgh, T & T Clark, 1928.
- Thompson, Alden. *Inspiration: Hard Questions, Honest Answers*. Hagerstown, Md., Review and Herald, 1991.
- Trembath, Kern R. *Evangelical Theories of Biblical Inspiration; A Review and Proposal*. New York, Oxford University Press, 1987.
- Van Bemmelen, Peter M. *Issues in Biblical Inspiration: Sanday and Warfield*. Berrien Springs, Michigan, Andrews University Press, 1988.
- Warfield, Benjamin B. *The inspiration and Authority of the Bible*. Philadelphia, Presbyterian and Reformed Pub. Co., 1948.
- Weeks, Noel. *The Sufficiency of Scripture*. Edinburgh, Banner and Truth Trust, 1988.
- Wenham, John. *Christ and the Bible*. London, Tyndale, 1972.; Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1973.
- Whitaker, William. *A Disputation on Holy Scripture*. Parker Society, Cambridge, Cambridge University Press, 1849.

SUMMARY

Revelation and Inspiration

That the living God has revealed Himself and continues to reveal Himself to the human family is foundational to Christian faith. The Scriptures, both OT and NT, present a record of the way God manifested Himself in human history—especially the history of Israel, and supremely in the person of Jesus Christ. Without this divine revelation, human¹ ity would perish, ignorant of God's true character and will and estranged from Him through sin and guilt.

In Scripture the creation of the world and the majesty, beauty, and bounteous provisions of nature are perceived as manifestations of God's glory, wisdom, and loving care for His creatures. Such manifestations are referred to in theology as general revelation. However, the present condition of humanity and this world, filled with sin, disruption, disaster, and death, raises serious questions about the possibility of a true knowledge of God through the natural world or through human experience. Scriptural evidence suggests that such wisdom and knowledge as can be gained from these sources by themselves is inadequate to give us a true understanding of God's character of love and His intention to save us from sin and death.

God has met this predicament by making Himself known to human beings on a personal level. In theological language this is called special revelation, particularly as it is revealed and recorded in the Scriptures. Fully aware of the various criticisms of the Bible—ethical, historical, linguistic, scientific, philosophical, and theological—we have chosen to focus on the claims made by the biblical writers regarding their own and each other's writings, and especially on Jesus' attitude toward and use of the Scriptures. The prophets, apostles, and supremely Jesus Himself accepted the Scriptures as the trustworthy and authoritative Word of God, given by the Holy Spirit in human language. Revelation and inspiration are ultimately acknowledged as divine mysteries; however, even our limited human understanding of these subjects is of crucial importance for a mature, intelligent Christian faith.

Key words: *Bible, Revelation, Inspiration*

Izvornik: Peter M. van Bemmelen. „Revelation and Inspiration.“ U *Handbook of Seventh-day Adventist Theology*. Urednik, Raoul Dederen. Hagerstown, MD.: Review and Herald, 2000. Str. 22-57.

Prijevod: *Milan Šušljic*